

14^ο ΤΕΥΧΟΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ Ν. Ε.Α.Ν.Δ.Α.

Ένωση Ασκουμένων και Νέων Δικηγόρων Αθηνών

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΕΝΩΣΗΣ ΑΣΚΟΥΜΕΝΩΝ &
ΝΕΩΝ ΔΙΚΗΓΟΡΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

2018

Ε.Α.Ν.Δ.Α.

Ένωση Ασκουμένων
& Νέων Δικηγόρων Αθηνών

Δ.Σ. ΕΑΝΔΑ

Πρόεδρος

Διαμαντόπουλος Νικόλαος

Αντιπρόεδρος

Διαμαντοπούλου Αριστέα

Γενικός Γραμματέας

Αργυρόπουλος Γεώργιος

Ταμίας

Ντούσκας Σωτήριος

Μέλη

Αγγελή Μαρία

Αδάμος Λάμπρος

Καρέτσος Κωνσταντίνος

Μίχας Νικόλαος

Μπατής Βενιαμίν

Πετράκης Γεώργιος

Σταμαδιανός Παναγιώτης

Επικεφαλής Περιοδικού - Αρχισυντάκτης

Πετράκης Γεώργιος

Συντακτική Ομάδα

Αλεβιζόπουλος Χαράλαμπος

Δουδώνης Παναγιώτης

Κλουδά Νεκταρία

Κόλλια Κωνσταντίνα

Κουκουλίδη Κλειώ

Νημάς Εμμανουήλ

Σκορτσή Μάγδα

EDITORIAL

Το δέκατο τέταρτο τεύχος του περιοδικού της Ένωσης μας είναι γεγονός! Είναι μάλιστα το δεύτερο τεύχος που βγαίνει αποκλειστικά σε ψηφιακή μορφή και είναι διαθέσιμο προς όλους.

Οι συγκύριες για μια ακόμη φορά δεν είναι με το μέρος των ασκούμενων και νέων δικηγόρων, οι οποίοι δοκιμάζονται καθημερινά και είναι ταυτόχρονα οι πλέον ευάλωτοι στις συνθήκες εργασίας που επικρατούν. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι ενώ αποτελούμε την ραχοκοκαλιά των δικηγορικών γραφείων και εταιρειών που εργαζόμαστε, δεν απολαμβάνουμε της μεταχείρισης που θα έπρεπε σε διάφορους τομείς της εργασίας μας. Εν μέσω λοιπόν της δημόσιας διαβούλευσης για την αναθεώρηση των διατάξεων του Κώδικα Περί Δικηγόρων, είναι πιο επιτακτική από ποτέ η ανάγκη για θεσμική κατοχύρωση των δικαιωμάτων μας. Και σ' αυτό πρέπει να συμβάλλουμε όλοι μας με διαρκή διάλογο και ανταλλαγή απόψεων και θέσεων.

Με την ελπίδα το μέλλον να είναι πιο φιλικό σε όλα τα μέλη της ΕΑΝΔΑ που μοχθούν καθημερινά εξασκώντας αυτό που σπούδασαν αλλά και αγαπούν, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά όλους όσους εργάστηκαν και θυσίασαν λίγο από τον πολύτιμο χρόνο τους για να βγει ένα ακόμη περιοδικό της Ένωσης μας.

Καλή ανάγνωση...

Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι,

Είναι γεγονός ότι η δικηγορία ασκείται σήμερα υπό πολύ δύσκολες συνθήκες. Το βιώνουμε καθημερινά, σε όλα τα επίπεδα. Η κρίση της τελευταίας δεκαετίας δημιούργησε νέα δεδομένα στην οικονομία και τη δικαιοσύνη, με αποτέλεσμα ο μέσος συνάδελφος να παλεύει πλέον για την παραμονή του στο επάγγελμα.

Το ερώτημα είναι τι κάνουμε εμείς γι' αυτό. Μεμψιμοιρούμε για την «κακή μας τύχη» να γίνουμε δικηγόροι σε μια τέτοια ιστορική συγκυρία; Ή αναζητούμε λύσεις, αφιερώνοντας χρόνο και ενέργεια στην επίλυση των προβλημάτων που ταλανίζουν το σύνολο των ασκουμένων και των νέων δικηγόρων;

Αποφάσισα να ασχοληθώ με τα κοινά του κλάδου μας, γιατί πιστεύω ότι μόνο ο δεύτερος δρόμος μπορεί να οδηγήσει σε ένα καλύτερο μέλλον. Θεωρώ εξαιρετική τιμή την εκλογή μου στο ΔΣ της ΕΑΝΔΑ, αλλά και τη μετέπειτα ανάδειξή μου στη θέση του Προέδρου. Όχι βέβαια ως επιβράβευση της μέχρι τώρα πορείας μου αλλά ως εντολή για να συμβάλω με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στη θεσμική εκπροσώπηση των νέων συναδέλφων.

Η επιλογή μου να εργάζομαι «αθόρυβα» προς αυτή την κατεύθυνση είναι συνειδητή. Άλλωστε, σε βάθος χρόνου όλοι κρινόμαστε από την ουσία της δουλειάς μας και όχι λ.χ. από το πόσο «μάχιμοι» είμαστε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Άλλωστε χρέος προσωπικά για εμένα ως πρόεδρος, αλλά και στο σύνολό του το Διοικητικό Συμβούλιο της Ένωσής μας είναι να καταβάλλουμε κάθε δυνατή προσπάθεια για τη βελτίωση των συνθηκών του Ασκούμενου και Νέου Δικηγόρου.

Πιστεύω ότι η έκδοση του περιοδικού μας έχει πρακτική χρησιμότητα, στο βαθμό που συμβάλει στην προώθηση του δημοσίου διάλογου σε θέματα νομικού και, εν γένει, δικηγορικού ενδιαφέροντος.

Η απόφασή μας να εκδίδεται πλέον αποκλειστικά σε ηλεκτρονική μορφή έχει αξία συμβολική αλλά και ουσιαστική. Δεν υπάρχει λόγος να επιβαρύνουμε -και εμείς- το περιβάλλον με ό,τι συνεπάγεται η έκδοση ενός εντύπου (πρώτες ύλες, ενέργεια, απορρίμματα), τη στιγμή που όλοι οι νέοι συνάδελφοι έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο. Και, βεβαίως, δεν υπάρχει λόγος να εμμένουμε στην έντυπη έκδοση, που συνεπάγεται αυξημένο κόστος και αντιστοίχως περιορισμό σελίδων, αντιτύπων και συχνότητας κυκλοφορίας.

Με την ευχή να είμαστε χρήσιμοι και αποτελεσματικοί, εξελίσσοντας διαρκώς τις συνδικαλιστικές και επιστημονικές μας δράσεις, προς όφελος όλων των νέων συναδέλφων.

Καλή ανάγνωση!

Η οριοθέτηση του ρόλου του ακυρωτικού δικαστή και των προσδοκιών των πολιτών από τον θεσμό του Συμβουλίου της

Επικρατείας στα χρόνια της κρίσης.

Αντί προλόγου

Μετά από σχεδόν περίπου τριάντα χρόνια οικονομικής ανάπτυξης και «θεσμικής ευφορίας» που ακολούθησαν την μεταπολίτευση του 1974, η Ελλάδα βρέθηκε το 2009 σε οριακή κατάσταση.

Τα γεγονότα είναι, λίγο ως πολύ, γνωστά:

υψηλά επιτόκια δανεισμού, αδυναμία αναχρηματοδότησης του δημοσίου χρέους μέσω έκδοσης ομολόγων, υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα, αιφνιδιασμός των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και – μετά την διαπίστωση έλλειψης θεσμοθετημένων μηχανισμών αντιμετώπισης τέτοιων κρίσεων – δημιουργία μηχανισμών στήριξης (EFSF, EFSM, ESM κλπ), υπογραφή δανειακών συμβάσεων κ.ο.κ.

Παράλληλα, όμως, η οικονομική κρίση, πέρα από τις γνωστές και πολυσυζητημένες αβελτηρίες και ανορθολογικές δομές του ελληνικού συστήματος που ανέδειξε τα χρόνια αυτά, δοκίμασε και τις «αντοχές» του συνταγματικού αρχιτεκτονήματος, ιδίως ενόψει της προσέγγισης που επιχειρήθηκε στην ερμηνεία των συνταγματικών κανόνων, οσάκις ήγετο ενώπιον του

Συμβουλίου της Επικρατείας («ΣτΕ») προς κρίση η νομιμότητα πράξεων της εκτελεστικής εξουσίας σε υποθέσεις δημοσίου ενδιαφέροντος. Σε όλο αυτό το διάστημα έχουν εκδοθεί «εμβληματικές» αποφάσεις του ΣτΕ με πλέον γνωστές την απόφαση της Ολομέλειας 668/2012, όπου κρίθηκε η νομιμότητα του 1ου Μνημονίου, την απόφαση Ολ. ΣτΕ 1972/2012 για το Έκτακτο Ειδικό Τέλος Ηλεκτροδοτούμενων Δομημένων Επιφανειών (ΕΕΤΗΔΕ), τις αποφάσεις Ολ. ΣτΕ 1116, 1117/ 2014 σε σχέση με το P.S.I. (Private Sector Involvement), γνωστό και ως κούρεμα, την απόφαση Ολ. ΣτΕ 2192/2014 με την οποία κρίθηκαν αντισυνταγματικές οι περικοπές των μισθών και των συντάξεων των αξιωματικών των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας και πολλές άλλες.

Ορισμένες από τις αποφάσεις αυτές επικρίθηκαν έντονα, με χαρακτηριστική την μομφή περί αναγωγής του ταμειακού συμφέροντος του Δημοσίου σε δημόσιο, και μάλιστα, υπέρτερο, ενώ άλλες χαιρετίστηκαν ως αποφάσεις «αντίστασης» από ένα δικαστήριο που σε πείσμα των καιρών διαφυλάττει και προασπίζει τα ατομικά δικαιώματα και εν γένει το συνταγματικό οικοδόμημα.

Σκοπός του παρόντος άρθρου δεν είναι η κριτική προσέγγιση και σχολιασμός επιμέρους αποφάσεων του ΣτΕ στα χρόνια της κρίσης - εξάλλου έχει χυθεί αρκετή μελάνη σχετικά - αλλά η ανάδειξη μίας νοοτροπίας υπεραισιόδοξων προσδοκιών που έχουν δημιουργηθεί

και καλλιεργηθεί γύρω από τον ρόλο του ακυρωτικού δικαστή και εν γένει του ΣτΕ. Η κατά το Σύνταγμα διάκριση των εξουσιών – και η οριοθέτηση του ρόλου του δικαστή.

Η διάκριση των εξουσιών αποτελεί μία από τις πλέον θεμελιώδεις οργανωτικές αρχές του φιλελεύθερου συνταγματικού κράτους. Σύμφωνα με αυτήν, κάθε κράτος εκδηλώνει την εξουσία του προς τρεις κατευθύνσεις, τις οποίες ονομάζουμε λειτουργίες. Οι συγκεκριμένες, μάλιστα, λειτουργίες, συνυπάρχουν, συνεκδηλώνονται, διαπλέκονται και συμπλέκονται, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε η κάθε μία από αυτές να προσδιορίζεται σε συνάρτηση με τις άλλες, να οριοθετείται διακριτά από αυτές, αλλά ταυτόχρονα και να εξισορροπείται. Κάθε μία κρατική εξουσία/λειτουργία, λοιπόν, λειτουργεί ως, κατά την αμερικανικής προέλευσης θεωρία των checks and balances, θεσμικό αντίβαρο ως προς την άλλη.

Εις ότι αφορά, ιδιαίτερα, στον ρόλο των δικαστών, οι οποίοι απολαμβάνουν προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, αξίζει να σημειωθεί, ειδικά, ότι η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης είναι στενά συνυφασμένη με τις αλληλένδετες αρχές του κράτους δικαίου και της διάκρισης των εξουσιών. Και τούτο διότι, η κρατική εξουσία στο σύνολό της πρέπει να ασκείται σύμφωνα με το Σύνταγμα και τους νόμους, αλλά και να υπόκειται σε πλήρη και αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο.

Υπό το πρίσμα αυτό αξίζει να γίνεται αντιληπτός ο ρόλος του ακυρωτικού δικαστή, ιδιαίτερα σε περιόδους αμφισβήτησης θεσμών και παραδοσιακών αξιών. Δεν θα διαφωνούσε κανείς ότι το ΣτΕ κλήθηκε τα τελευταία χρόνια να επωμιστεί ευθύνες, που σε μεγάλο, τουλάχιστον, βαθμό δεν του αναλογούν. Έτσι, εξάλλου τοποθετήθηκε το ίδιο απέναντι στα μείζονα θέματα που έφερε στην επιφάνεια η οικονομική κρίση. Αφ' ενός, δεν έθεσε εκ ποδών μία γενικότερη πολιτική, για την οποία είναι υπεύθυνη η εκτελεστική και νομοθετική εξουσία κρίνοντάς της συλλήβδην ως αντισυνταγματική (απόφαση ΣτΕ Ολ. 668/2012). Αφ' ετέρου, στο πλαίσιο ελέγχου επιμέρους ζητημάτων, προάσπισε τον πυρήνα των δικαιωμάτων εκείνων που το Σύνταγμα κατοχυρώνει (περίπτωση ΣτΕ Ολ. 2192/2014).

Και μπορεί μεν, πολλές από τις διατάξεις αυτές να παραμένουν, σχεδόν, αναλλοίωτες από της θεσπίσεως τους το 1975 και επέκεινα, ωστόσο, δεν είναι παράδοξο, μιας και το Σύνταγμα εγκοιτώνει την κοινωνική ύλη κατά τον Αλέξανδρο Σβώλο, η ερμηνεία ενός κανόνα δικαίου από το ανώτατο ακυρωτικό, ακόμα και με κανονιστική ισχύ συνταγματικής περιωπής, να μεταβάλλεται κατά τους καιρούς. Είναι και αυτό μία οιοονεί έκφανση αυτού, που με όρους συνταγματικής θεωρίας μιλώντας, αποκαλούμε ως κανονιστική δύναμη του πραγματικού.

Κοντολογίς, είναι απόλυτα θεμιτό η κοινωνική πραγματικότητα να επηρεάζει και να συνδιαμορφώνει το νόημα του κανόνα δικαίου, ακόμα και αυτού που έχει περιαφεί τον τύπο της συνταγματικής κανονιστικής ισχύος, χωρίς αυτό να συνεπάγεται κατ' ανάγκη επικαθορισμό του θεσμικού από το πραγματικό/οικονομικό. Εξ' άλλου, το ίδιο το Σύνταγμα προσφέρει μία κανονιστική εμβέλεια που «χωρεί» και πολλαπλές ερμηνείες και πολλαπλές αναγνώσεις.

Για παράδειγμα, το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και της συμμετοχής στην κοινωνική και οικονομική ζωή (Άρθρο 5) τελεί, φαινομενικώς, εν συγκρούσει με τη δυνατότητα του περιορισμού του δικαιώματος σε απεργία των δημοσίων υπαλλήλων και των υπαλλήλων της τοπικής αυτοδιοίκησης (Άρθρο 23 παρ. 2), καθώς και με τον κρατικό παρεμβατισμό στην οικονομία (Άρθρο 106).

Αντί επιλόγου και συμπερασμάτων.

Με τις σκέψεις αυτές επιχειρήθηκε να γίνει αντιληπτό ότι το Συμβούλιο της Επικρατείας, και εν γένει η δικαστική εξουσία, οφείλει είτε σε καιρούς κρίσης, είτε σε καιρούς ομαλότητας να επιτελεί ένα και μόνο ρόλο. Να ελέγχει αποτελεσματικά την άσκηση της εκτελεστικής εξουσίας υποκείμενο μόνο στο Σύνταγμα, με σκοπό την εμπέδωση του κράτους δικαίου και την αποτελεσματική προάσπιση των ατομικών δικαιωμάτων.

Κάθε κριτική στις αποφάσεις της δικαιοσύνης και, ιδίως, σε αυτές του ανωτάτου ακυρωτικού δικαστηρίου της χώρας, είναι θεμιτή και αναγκαία, όταν γίνεται στο σωστό πλαίσιο. Αλλά, δεν μπορεί να εκλαμβάνεται η δικαστική εξουσία είτε ως θεραπενίδα της εκάστοτε εκτελεστικής εξουσίας, είτε ως όχημα άσκησης αντιπολίτευσης. Ούτε θα πρέπει να καλλιεργείται η απατηλή (υπερ)προσδοκία ότι το ανώτατο ακυρωτικό είναι ο θεματοφύλακας της οικονομικής ευημερίας ή θα είναι πάντοτε το ανάχωμα και η καταφυγή των εις αυτό προστρεχόντων για όποια πολιτική επιλογή βρίσκει τον καθένα αντίθετο. Ο ρόλος του Συμβουλίου της Επικρατείας δεν μπορεί να εξικνείται στο να θεραπεύει τα, όλως κατά τα λοιπά ευπρόσδεκτα, «πατριωτικά» αισθήματα και ευαισθησίες (Επ. Αν. ΣτΕ 199/2018) ή, εμφορούμενο από προσωπικές δικαιοπολιτικές πεποιθήσεις και προκαταλήψεις, την θρησκευτική συνείδηση του καθενός (Ολ. ΣτΕ 660/2018). Σε πολλές από τις περιπτώσεις που αναφέρθηκαν, αντί να αναμένεται από το Συμβούλιο της Επικρατείας να δώσει την εκάστοτε χρυσή λύση, είναι προτιμότερο η εξεύρεση της λύσης αυτής να αναζητηθεί στην ευθύνη που απορρέει από την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας, δια της συμμετοχής των πολιτών στην διαμόρφωση και άσκηση της εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας. Διότι, εν κατακλείδι, «η τήρηση του Συντάγματος επαφίεται - και - στον πατριωτισμό των Ελλήνων».

Η δικηγορία στην νέα εποχή

Δικηγόρος και νέος σήμερα είναι από μόνο του επικίνδυνη αποστολή. Πώς μπορείς να ανταπεξέλθεις στη σημερινή πραγματικότητα; Εισφορές και φορολογία είναι αρχικά υψηλές αναγκαστικές δαπάνες σε σχέση με τα εισοδήματα του μέσου νέου δικηγόρου και αποτελούν την πρώτη προσγείωση στα όνειρα και τις φιλοδοξίες όλων μας μετά την εγγραφή στο Δικηγορικό Σύλλογο και την έναρξη στην εφορία.

Οι επιλογές ενός νέου δικηγόρου, ώστε να εργαστεί και να μετουσιώσει σε πρακτικό αποτέλεσμα τη γνώση που έλαβε στο Πανεπιστήμιο, αλλά και να ζήσει από αυτή είναι συγκεκριμένες. Από τη μία έχει τη - θεωρητική - δυνατότητα να ανοίξει δικό του γραφείο. Πόσο συμβατό με την εποχή μας είναι όμως αυτό; Τα έξοδα ενοικίασης επαγγελματικού χώρου μαζί με τα πάγια μηνιαία έξοδα και όποια άλλη δαπάνη μπορεί να έχει ένας τέτοιος χώρος είναι τόσα που δεν είναι διαχειρίσιμα, τουλάχιστον στην αρχή της επαγγελματικής πορείας του δικηγόρου. Κι αυτό είναι εύλογο. Για να έρθουν χρήματα πρέπει να υπάρχει συγκεκριμένη πελατεία και προοπτική ανάπτυξης της στο μέλλον. Πόσο εφικτό είναι αυτό στις μέρες μας; Από την άλλη η έμμισθη δικηγορία με οποιαδήποτε μορφή, με κύρια αυτή του συνεργάτη δικηγόρου, είναι η «αποκλειστική»

σχεδόν δυνατότητα ενός νέου δικηγόρου. Με συγκεκριμένα χρήματα, απροσδιόριστα ωράρια και πολύ άγχος και πίεση καλείται ο νέος δικηγόρος να ανταπεξέλθει σε δύσκολα περιβάλλοντα με μικρές προοπτικές εξέλιξης.

Υπάρχει όμως και το, όσο πάει, και εντονότερο πρόβλημα στην εποχή της κρίσης, η ανεργία πολλών συναδέλφων ή έλλειψη εργασίας κατά άλλη διατύπωση αφού ο δικηγόρος μπορεί να κάνει μικροδουλειές και να έχει ένα υποτυπώδες εισόδημα. Σε αυτήν την κατάσταση δυστυχώς βρίσκονται πάρα πολλοί νέοι δικηγόροι που έχουν φτάσει πλέον σε τέλμα. Σκέφτονται άλλες διεξόδους όπως δημόσιους διαγωνισμούς, άλλες υπηρεσίες του ιδιωτικού τομέα, άλλα νομικά επαγγέλματα ή και άλλα επαγγέλματα γενικά. Ένα τέλμα που δεν μπορεί να αλλάξει εύκολα ακόμα και με καλυτέρευση των γενικών οικονομικών συνθηκών. Στο δικηγορικό επάγγελμα, άλλωστε, υπάρχουν παθογένειες δεκαετιών που ξεπερνούν κατά πολύ το αφήγημα της οικονομικής κρίσης και εδώ και κάποια χρόνια φαίνονται έντονα αφού η έλλειψη αξιοπρεπούς εργασίας είναι πιο εμφανής από ποτέ.

Η λύση βεβαίως δεν είναι να είμαστε απαισιόδοχοι και να παραιτούμαστε. Ο καθένας, άλλωστε, θα επιλέξει για τον εαυτό του αυτό που ταιριάζει στον ίδιο και είναι - δεδομένων των συνθηκών - το καλύτερο για τον ίδιο. Ως Ένωση Ασκουμένων και Νέων Δικηγόρων Αθηνών (ΕΑΝΔΑ)

Γεώργιος Β. Αργυρόπουλος,
Δικηγόρος, Υπ. Διδάκτωρ Νομικής Σχολής Αθηνών,
Γενικός Γραμματέας Ένωσης Ασκουμένων και Νέων Δικηγόρων Αθηνών (ΕΑΝΔΑ).

προσπαθούμε να δημιουργούμε αναχώματα σε κάθε τι που μας περιορίζει επαγγελματικά και δεν μας δίνει τη δυνατότητα να δημιουργήσουμε και να επιβιώσουμε αξιοποιώντας τις πολυετείς σπουδές μας, καθώς, επίσης, προτείνουμε και προωθούμε καινοτόμες ιδέες για μια νέα δικηγορία στο μέλλον. Οι καλύτερες προοπτικές θα έρθουν μόνο αν εμείς τις ζητούμε και τις απαιτούμε.

ΜΠΛΟΚΑΚΙΑ ΣΕ ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΙΕΣ

Ήταν δίκαιο και ... ΔΕΝ έγινε πράξη!

Ο Πρωθυπουργός κ. Τσίπρας επιχειρηματολογώντας υπέρ του νομοσχεδίου Κατρούγκαλου για το ασφαλιστικό ανέφερε από το βήμα της Βουλής (Μάιος 2016), μεταξύ άλλων, ότι: «οι επιστήμονες με μπλοκάκι θα πληρώνουν το 6% μόνο της εισφοράς και το 20% οι εργοδότες». Έτσι, σύμφωνα με τον ασφαλιστικό νόμο (ν. 4387/2016) οι εισφορές που καταβάλλουν οι Δικηγόροι, με καθεστώς δελτίου παροχής υπηρεσιών (μπλοκάκια) που απασχολούνται σε ένα ή δύο εργοδότες, επιμερίζονται κατά 1/3 στους ίδιους και κατά 2/3 στον εργοδότη τους (δικηγόρο ή εταιρία). Ωστόσο, ο υφυπουργός Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης κ. Πετρόπουλος με 2 εγκυκλίους που εξέδωσε 6 μήνες αργότερα όρισε ότι, οι συνεργάτες δικηγορικών εταιριών που αμείβονται με δελτίο παροχής υπηρεσιών οφείλουν να καταβάλουν οι ίδιοι εξ' ολοκλήρου το σύνολο των ασφαλιστικών τους εισφορών.

Συνακόλουθα, η άσκηση αίτησης ακύρωσης από τον γράφοντα κατά των ανωτέρω υπουργικών αποφάσεων, ως αντισυνταγματικών ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας ήταν μονόδρομος καθώς αυτές:
α) είναι ανυπόστατες μιας και δεν έχουν τηρηθεί οι διαδικασίες δημοσιότητας που απαιτούνται στη

συγκεκριμένη περίπτωση.

β) αντίκεινται στις αρχές της ισότητας, κατά το μέρος τους εκείνο που εξαιρεί τους εργαζόμενους με δελτίο παροχής υπηρεσιών σε δικηγορικές εταιρίες από την εφαρμογή του αρ. 38 του ν. 4387/2016 και γ) κατά το ίδιο μέρος, οι προσβαλλόμενες έχουν εκδοθεί εκτός του πλαισίου της κείμενης νομοθετικής εξουσιοδότησεως.

Η ως άνω δικαστική ενέργεια ενεργοποίησε πρόσκαιρα και κατ' αποτέλεσμα επίπλαστα τα αντανακλαστικά της κυβέρνησης επί του θέματος. Συγκεκριμένα, η Υπουργός Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης κ. Αχτσιόγλου επιφυλάχθηκε να επανεξετάσει το ζήτημα, ενώ ο Υπουργός Επικρατείας και κυβερνητικός εκπρόσωπος κ. Τζανακόπουλος διαβεβαίωσε ρητά την τότε Διοίκηση της Ένωσης Ασκουμένων και Νέων Δικηγόρων Αθηνών που τον επισκέφτηκε ότι θα εφαρμοσθεί ο επιμερισμός των ασφαλιστικών εισφορών σε εργοδότη (εταιρία) και εργαζόμενο (δικηγόρο).

Παρόλα αυτά, το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης στις από 6.2.2018 απόψεις του ισχυρίστηκε ότι επειδή «δίνεται η δυνατότητα» στους συνεργάτες των δικηγορικών εταιριών, με μπλοκάκι, να αναλαμβάνουν ατομικά υποθέσεις, τότε δεν μπορούν να υπαχθούν στο ίδιο καθεστώς με τους

υπόλοιπους ελεύθερους επαγγελματίες. Ενώ δηλαδή, ο μηχανικός που αμείβεται με μπλοκάκι από έναν ή δύο εργοδότες έχει τη δυνατότητα να καταβάλει ο ίδιος το 1/3 των εισφορών και ο εργοδότης τα 2/3, ο δικηγόρος συνεργάτης δικηγορικής εταιρίας είναι υποχρεωμένος να επωμισθεί ολόκληρο το ποσό της ασφαλιστικής του επιβάρυνσης.

Συμπερασματικά, η επίκληση του «δικαίου» από την κυβέρνηση παρέμεινε κλειδωμένη στα αμπάρια «των γαλέρων», όπως ο κ. Τσίπρας χαρακτήρισε τις δικηγορικές εταιρίες. Οι συνάδελφοι συνεργάτες δικηγορικών εταιριών αναμένουν από το Συμβούλιο της Επικρατείας το αυτονόητο, την εφαρμογή της νομοθεσίας που ταυτίζεται με την άρση των σε βάρος τους διακρίσεων.

Τρεις προτάσεις για ένα σύγχρονο Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών

Είθισται να καταθέτουμε προτάσεις για το Σύλλογό μας κάθε φορά που πλησιάζουν οι αρχαιρεσίες για την ανάδειξη νέου Προέδρου και Διοικητικού Συμβουλίου. Και μετά να συζητάμε ελάχιστα έως καθόλου. Μεγάλο λάθος.

Οι «προεκλογικές υποσχέσεις» που συνδέονται με την εκλογή προσώπων δεν έχουν καμία αξία αν δεν υλοποιηθούν. Γι' αυτό και ως υποψήφιος αποφεύγω να λέω πολλά. Αντιθέτως, θεωρώ πολύ πιο ειλικρινή τη συζήτηση μετά τις αρχαιρεσίες και κατά τη διάρκεια της θητείας του εκλεγμένου ΔΣ.

Τώρα, λοιπόν, είναι ο κατάλληλος χρόνος να συζητήσουμε για όλα αυτά που μπορούν και πρέπει να γίνουν.

Εν προκειμένω, δεν θα αναφερθώ στις μεταρρυθμίσεις που προϋποθέτουν τη σύμπραξη της πολιτικής εξουσίας, όπως είναι ιδίως η ανάγκη προώθησης και εφαρμογής της ηλεκτρονικής δικαιοσύνης σε όλους τους τομείς του δικαστικού συστήματος.

Ξεκινάω με τα «μικρά»: όσα μπορούν να γίνουν απευθείας από το Σύλλογό μας:

α) Πρώτη προτεραιότητα πρέπει να είναι η **αναβάθμιση της Τράπεζας Νομικών Πληροφοριών «Ισοκράτης»**. Τη στιγμή που έχουμε ήδη αναπτύξει ένα τόσο πολύτιμο μέσο, αυτό πρέπει να καταστεί πλήρως λειτουργικό, ώστε στο εξής κανένας συνάδελφος να μην αναγκάζεται να πληρώνει συνδρομές σε ιδιωτικές βάσεις νομικών δεδομένων. Ο Σύλλογος πρέπει να προχωρήσει άμεσα στην προκήρυξη του σχετικού διαγωνισμού για την υλοποίηση αυτού του τόσο σημαντικού έργου για την επαγγελματική μας καθημερινότητα.

β) Συγχρόνως, λαμβάνοντας υπόψη τα κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα της εποχής, πρέπει να επιδιώξουμε τη μείωση της ετήσιας εισφοράς των συναδέλφων καθώς και των κρατήσεων υπέρ του ΔΣΑ στα γραμμάτια προκαταβολής εισφορών. Αυτό μπορεί να γίνει με δύο τρόπους:

i) **Μείωση των εξόδων του Συλλόγου**, με περιορισμό των μη αναγκαίων εξόδων. Επί παραδείγματι, όπως ήδη συζητείται, η πολυδάπανη έκδοση του Κώδικα Νομικού Βήματος (ΚΝοΒ) πρέπει να καταργηθεί. Στην εποχή των διαρκών αλλαγών της νομοθεσίας, που μόνο μέσω των ηλεκτρονικών βάσεων δεδομένων μπορεί να παρακολουθήσει κανείς αξιόπιστα, η έκδοση του ΚΝοΒ έχει καταστεί απαρχαιωμένη και, εν γένει, εντελώς άχρηστη.

ii) **Αύξηση των εσόδων του Συλλόγου**, με ανάπτυξη των κατάλληλων πρωτοβουλιών. Για παράδειγμα, όπως καταδεικνύει η εμπειρία του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Αθηνών, η ορθή υλοποίηση της Μόνιμης

Διαιτησίας στο ΔΣΑ μπορεί να αποφέρει ετήσια έσοδα άνω του μισού εκατομμυρίου ευρώ!

γ) Αλλά το πιο σημαντικό είναι ο **συνολικός εκσυγχρονισμός των υπηρεσιών του Συλλόγου μας**. Να πάψει επιτέλους ο ΔΣΑ να θυμίζει «δημόσια υπηρεσία»! Άλλωστε, ως «δημόσιος σύλλογος» δεν είναι ένα κλασικό ΝΠΔΔ, αλλά διέπεται καταρχήν από το ιδιωτικό δίκαιο (και κατ' εξαίρεση, όπου ορίζει ρητά ο νόμος -ιδίως ο Κώδικας Δικηγόρων- από το δημόσιο δίκαιο). Αν θέλουμε ένα υψηλό επίπεδο υπηρεσιών, πρέπει να συμφωνήσουμε στο εξής ο Σύλλογός μας να λειτουργεί με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια. Με πλήρη αξιοποίηση και αξιολόγηση υποδομών, περιουσιακών στοιχείων και ανθρώπινου δυναμικού. Η πολυαναμενόμενη υιοθέτηση ενός σύγχρονου Οργανισμού Οργάνωσης και Λειτουργίας Υπηρεσιών ΔΣΑ μπορεί να συμβάλει τα μέγιστα προς αυτή την κατεύθυνση.

Ας ξεκινήσουμε με αυτά.

Και εδώ είμαστε να συζητήσουμε και να διεκδικήσουμε πολύ περισσότερα.

ΕΙΔΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΆΡΘΡΩΝ 68-77 Ν. 4307/2014:

Πολύτιμο εργαλείο στα χέρια των δανειστών

I. Γενικά.

Με τον Ν. 4307/2014 εισήχθη η παράλληλη προς τον Πτωχευτικό Κώδικα έκτακτη διαδικασία της ειδικής διαχείρισης για την εκκαθάριση εν λειτουργία υπερχρεωμένων επιχειρήσεων. Η ως άνω διαδικασία συνιστά παρεμφερή διαδικασία προς την ειδική εκκαθάριση της διάταξης του άρθρου 106 Ια του ΠτΚ, όπως ίσχυε πριν την κατάργησή της με τη διάταξη του άρθρου 6 παρ. 14 του Ν. 4416/2016 και είχε προστεθεί στον ΠτΚ με τη διάταξη του άρθρου 12 του Ν. 4013/2011¹. Η νέα αυτή διαδικασία αποτελεί μορφή συλλογικής εκτέλεσης ειδικού σκοπού και χαρακτηρίζεται προπτωχευτική, γιατί σε περίπτωση αποτυχίας της, η επιχείρηση οδηγείται σε πτώχευση, αν δεν επιτευχθεί μέσα σε ένα έτος η εκποίηση τουλάχιστον του 90% του ενεργητικού της². Στόχος του Ν. 4307/2014 ήταν να δοθεί μια νέα αρχή στις πληγείσες επιχειρήσεις (βλ. άρθρο 1 της επ' αυτού αιτιολογικής έκθεσης). Όπως και η καταργηθείσα διαδικασία της ειδικής εκκαθάρισης του άρθρου 106 Ια του ΠτΚ, η διαδικασία της ειδικής διαχείρισης αποσκοπεί να αποφευχθεί η απαξίωση της επιχείρησης του νομικού προσώπου μέσω της άμεσης υπαγωγής του στην πτωχευτική διαδικασία, καθώς και να επιτευχθεί η σύμμετρη

ικανοποίηση των πιστωτών από το τίμημα της πώλησης του ενεργητικού (του συνόλου ή μέρους) της ως άνω επιχείρησης. Κι αυτό γιατί η διάσωση της επιχείρησης δε σημαίνει αναγκαία και τη διάσωση του φορέα της, επιχειρηματία. Κατά συνέπεια, η διάσωση της επιχείρησης συντελείται, θα έλεγε κανείς, με την απώλεια του ελέγχου της από τον επιχειρηματία και τη μεταβίβασή της σε άλλον φορέα (πρβλ. και αιτιολογική έκθεση του Ν. 4336/2015). Με την υπαγωγή της στην ειδική διαχείριση, η επιχείρηση του νομικού προσώπου, το οποίο βρίσκεται σε γενική και μόνιμη αδυναμία εκπλήρωσης των ληξιπρόθεσμων υποχρεώσεών του, δεν παύει να λειτουργεί, γι' αυτό και ο Ν. 4307/2014 τιτλοφορεί την ως άνω διαδικασία ως ειδική διαχείριση. Άλλωστε και στην παρεμφερή, ως σημειώθηκε ανωτέρω, διαδικασία της ειδικής εκκαθάρισης -κατά παρέκκλιση των ισχυόντων στην κοινή εκκαθάριση- η υπαγωγή της εκάστοτε επιχείρησης σε αυτήν δεν συνεπαγόταν την παύση της λειτουργίας της, εφόσον η εκκαθάριση συντελούνταν εν λειτουργία της επιχείρησης. Βασικός στόχος της διαδικασίας της ειδικής εκκαθάρισης, όπως εν προκειμένω και της ειδικής διαχείρισης, ήταν η μεταβίβαση της επιχείρησης του οφειλέτη, ενόσω αυτή εξακολουθεί να λειτουργεί (βλ. C. G. Paulus, Σ. Ποταμίτη, Α. Ρόκα, Ι. Tirado, Το πτωχευτικό δίκαιο ως ένας από τους βασικούς πυλώνες της οικονομίας της αγοράς, ΔΕΕ 11/2015, 1070). Από τα ανωτέρω συνάγεται, ότι στην έκτακτη διαδικασία της ειδικής διαχείρισης των άρθρων 69 επ. του Ν. 4307/2014 η

λειτουργία της επιχείρησης, κατά τη διάρκεια της εν λόγω διαδικασίας, αποτελεί τον μείζονα σκοπό του ως άνω Νόμου, ώστε να επιτευχθεί το βέλτιστο δυνατό οικονομικό αποτέλεσμα και η απόληψη προϊόντος ρευστοποίησης, ικανού να καλύψει μέρος των απαιτήσεων των πιστωτών του οφειλέτη³.

Ταυτόχρονα, επιδιώκεται η διαφύλαξη συγκεκριμένων λειτουργικών τμημάτων της επιχείρησης, με σκοπό την συνέχιση της δραστηριότητάς τους, έστω υπό νέο φορέα⁴.

II. Πλαίσιο υπαγωγής

Η έκτακτη διαδικασία ειδικής διαχείρισης που εισάγει ο Ν. 4307/2014, υπαγορεύθηκε από τις γεννηθείσες δυνάμει της οικονομικής κρίσης ανάγκες του επιχειρηματικού κόσμου και ξεκινά με την αίτηση πιστωτή, ο οποίος πρέπει να είναι «χρηματοδοτικός φορέας» (τράπεζα ή εταιρείες leasing και factoring), με απαιτήσεις ανερχόμενες στο 40%, τουλάχιστον, του συνόλου των απαιτήσεων, στρεφόμενη κατά του οφειλέτη (φυσικού ή νομικού προσώπου, με πτωχευτική ικανότητα ευρισκομένου ήδη σε κατάσταση αδυναμίας πληρωμών) ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου της έδρας του οφειλέτη, το οποίο δικάζει με τη διαδικασία της εκουσίας δικαιοδοσίας, διατάσσοντας τον διορισμό του προταθέντος ειδικού διαχειριστή, ο οποίος συγκεντρώνοντας όλες τις εξουσίες των οργάνων της επιχείρησης και του φορέα της, θα διατηρήσει την επιχείρηση σε λειτουργία και θα επιδιώξει, παράλληλα, την πώληση του ενεργητικού ή λειτουργικών συνόλων ή επί

μέρους στοιχείων της επιχείρησης, με τη διενέργεια δημόσιου πλειοδοτικού διαγωνισμού, η περί του οποίου έκθεση, με την αναφορά του πλειοδότη, θα υποβληθεί στη συνέχεια, στο δικαστήριο προς αποδοχή της.

Στη συνέχεια, ο ειδικός διαχειριστής θα δημοσιοποιήσει πρόσκληση αναγγελίας απαιτήσεων των πιστωτών, θα επαληθεύσει τις αναγγελθείσες απαιτήσεις, θα αποδώσει τις δαπάνες της ειδικής διαχείρισης και θα προβεί σε διανομές, με βάση τον συνταχθησόμενο πίνακα κατάταξης, όπως προβλέπεται ομοίως στον ΠτΚ και τις σχετικές διατάξεις του ΚΠολΔ⁵. Σύμφωνα με τη διάταξη της παρ. 5 του άρθρου 70 Ν. 4307/2014, « η υποβολή της αίτησης αναστέλλει τυχόν εκκρεμείς αιτήσεις υπαγωγής σε καθεστώς εξυγίανσης... ή εκκρεμείς αιτήσεις... κήρυξης πτώχευσης... εφαρμοζομένων αναλόγως των παραγράφων... του άρθρου 99 του ΠτΚ». Συντρεχούσης επομένως και της εν λόγω διαδικασίας, κωλύεται η συζήτηση τυχόν υποβληθεισών αιτήσεων κήρυξης της πτώχευσης και απορρίπτονται οι σχετικές αιτήσεις, όταν έχει διαταχθεί η υπαγωγή της επιχείρησης του οφειλέτη στη διαδικασία αυτή της ειδικής διαχείρισης. Ισχυόντων, κατά τα λοιπά, τα σχετικά με τη διαδικασία εξυγίανσης⁶.

Εν κατακλείδι, η διαδικασία περατώνεται είτε θετικά είτε αρνητικά.

Στην πρώτη περίπτωση, εφόσον ολοκληρωθεί επιτυχώς από τον ειδικό διαχειριστή η μεταβίβαση τουλάχιστον του 90% του συνόλου του ενεργητικού της

επιχείρησης (ως λογιστική αξία) κι αν κατά την εκτίμησή του, βάσει των αναγγελθεισών απαιτήσεων της παρ. 1 του άρθρ. 77, το προϊόν ρευστοποίησης επαρκεί για την πλήρη ικανοποίηση όλων των πιστωτών, τότε μπορεί να υποβάλλει αίτημα στο αρμόδιο δικαστήριο, το οποίο μπορεί να παρατείνει το διορισμό του με αποκλειστικό αντικείμενο τη διάθεση του προϊόντος ρευστοποίησης προς τους δικαιούχους. Όταν αυτό συμβεί, αναλαμβάνεται η διοίκηση της επιχείρησης από τον οφειλέτη ή μεταβιβάζεται σε νέο επιχειρηματία. Στη δεύτερη περίπτωση κατά την οποία η όλη διαδικασία μεταβίβασης τουλάχιστον του 90% του συνόλου του ενεργητικού της εταιρείας (ως λογιστικής αξία) δεν ολοκληρωθεί στην προβλεπόμενη από την παρ. 3 του άρθρου 69 προθεσμία, θεωρείται αυτή ότι έχει λήξει και ο ειδικός διαχειριστής υποχρεούται να υποβάλει αίτημα πτώχευσης της επιχείρησης, όπως επιτάσσουν τα άρθρα 73 παρ. 9 και 76 παρ. 1-2). Τα όποια κενά της διαδικασίας της ειδικής διαχείρισης καλύπτονται με συμπληρωματική εφαρμογή των διατάξεων του ΠτΚ, εφόσον δεν αντιφάσκουν με την εν λόγω διαδικασία⁷.

III. Εκτίμηση

Τη διαδικασία της ειδικής διαχείρισης, ως αναλύθηκε ανωτέρω, αξιοποιούν ολοένα και συχνότερα δανειστές, οι οποίοι πληρώνοντας τις προϋποθέσεις που υπαγορεύει ο Ν. 4307/2014, επιλέγουν το συγκεκριμένο νομικό εργαλείο προς επιδίωξη ικανοποίησης των γεγεννημένων απαιτήσεών τους. Ένας λόγος για τον οποίο η διαδικασία αξιοποιήθηκε

Εξοφικά ενώ για περίπου τρία χρόνια βρισκόταν στο μεταίχμιο, όπως επί παραδείγματι στις περιπτώσεις του Δημοσιογραφικού Οργανισμού Λαμπράκη, των Μαρμάρων Λαζαρίδης, των Ναυπηγείων Σκαραμαγκά, που ήδη έχουν υπαχθεί σε ειδική διαχείριση και πιο πρόσφατα στην περίπτωση του Mega Channel, για το οποίο η αίτηση των πιστωτριών τραπεζών ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών εκκρεμεί, φαίνεται, να είναι η κατάργηση της ειδικής εκκαθάρισης του άρθρ. 106 Ια ΠτΚ, που δημιούργησε κενό ρύθμισης για τις βιώσιμες επιχειρήσεις, οι οποίες προσελκύουν ενδιαφέρον ταχείας μεταβίβασης. Ο εξορθολογισμός των οικονομικών της υπό ειδική διαχείριση επιχείρησης μέσω της περιστολής περιττών δαπανών και βέλτιστης αξιοποίησης των περιουσιακών της στοιχείων σε όφελος της ίδιας της επιχείρησης και όχι των φορέων της καθώς και η συμμετοχή πολυεθνικών ελεγκτικών εταιρειών ως ειδικών διαχειριστών, ως ο νόμος ορίζει, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην προσέλκυση και συμμετοχή στη διαδικασία εκποίησης, επενδυτών διεθνούς εμβέλειας, με απότοκο το μεγαλύτερο δυνατό κέρδος κι εν τέλει την επιτυχή ολοκλήρωση της διαδικασίας ειδικής διαχείρισης σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 4307/2014.

---

¹ Χριστοπούλου Χ., Η διαδικασία εξυγίανσης ως διαχρονικός θεσμός του Ελληνικού Δικαίου, σελ.314, Γ. Μιχαλόπουλο, Η νέα πτωχευτική νομοθεσία, σελ. 13

² Περάκης, ΠτΔ, 3 η έκδ. 2017, σ. 92

³ ΜΠρΑθ 963/2017 ΔΕΕ 2017/371

⁴ ΜΠρΑθ 2030/2017 ΕΕμπΔ 2017/661

⁵ ΜΠρΑθ. 843/2016, ΕΕμπΔ 2016, σελ. 679 επ.

⁶ Ψυχομάνης Σπ., Πτωχευτικό Δίκαιο και Δίκαιο ρύθμισης οφειλών υπερχρεωμένων φυσικών προσώπων, σελ.128-129

⁷ ΝοΒ τόμος 66, 191/2018, Παναγιώτης Κ. Παναγιώτου, Συμφωνίες αναδιάρθρωσης χρεών για διάσωση της επιχείρησης στην προπρωχευτική διαδικασία εξυγίανσης και ειδικής εκκαθαριστικής διαχείρισης.

Ο συνταγματικά απαιτούμενος αριθμός βουλευτών για τις Πρέσπες και η «άνετη πλειοψηφία»

Η Συμφωνία των Πρεσπών έχει προκαλέσει, σε πολιτικό κυρίως επίπεδο, μια έντονη συζήτηση αναφορικά με τον συνταγματικά απαιτούμενο αριθμό βουλευτών για την κύρωσή της, καθώς και γύρω από την έννοια των κοινοβουλευτικών πλειοψηφιών εν γένει. Ο Κυβερνητικός Εκπρόσωπος, για παράδειγμα, ανέφερε κατά την ενημέρωση των πολιτικών συντακτών την Τρίτη 18.9.2018 ότι «υπάρχει μια άνετη κοινοβουλευτική πλειοψηφία για την κύρωση της συμφωνίας των Πρεσπών». Σε επίπεδο συνταγματικού δικαίου, «άνετη κοινοβουλευτική πλειοψηφία» δε σημαίνει τίποτε. Μια κοινοβουλευτική πλειοψηφία, απλή, απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων ή του όλου αριθμού των βουλευτών (151, με άλλα λόγια) ή «μεταπλειοψηφία», απαρτιζόμενη δηλαδή από μεγαλύτερο αριθμό βουλευτών από την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού δυνάμει μιας ευρύτερης συναίνεσης, είτε επιτυγχάνεται είτε όχι. Στα πλαίσια της πολιτικής διαπάλης βέβαια, η οποία έχει τη σημασία της και για το ίδιο το Σύνταγμα, μια άνετη πλειοψηφία είναι μια πλειοψηφία που συγκεντρώνει σημαντικά μεγαλύτερο αριθμό βουλευτών από τον συνταγματικά απαιτούμενο.

Ποιος όμως είναι ο συνταγματικά απαιτούμενος αριθμός βουλευτών στην περίπτωση της συμφωνίας των Πρεσπών;

Ο Υπουργός Άμυνας, για παράδειγμα, έχει επανειλημμένα αναφερθεί στην ψήφιση της συμφωνίας από 180 βουλευτές. Μια προσεκτικότερη ματιά στο άρθρο 28 Παρ.2 όμως αναδεικνύει το αστήρικτο της πρότασής του στο γράμμα αλλά και το πνεύμα του Συντάγματος: Η πλειοψηφία των 3/5 απαιτείται μόνο για την περίπτωση κατά την οποία «για να εξυπηρετηθεί σπουδαίο εθνικό συμφέρον και να προαχθεί η συνεργασία με άλλα κράτη, μπορεί να αναγνωρισθούν, με συνθήκη ή συμφωνία, σε όργανα διεθνών οργανισμών αρμοδιότητες που προβλέπονται από το Σύνταγμα». Μια τέτοια περίπτωση, αναγνώρισης αρμοδιοτήτων σε όργανα διεθνών οργανισμών κανείς δε μπορεί να ισχυριστεί ότι προκύπτει από τη Συμφωνία με τα Σκόπια. Αλλά ούτε και περιορισμούς ως προς την άσκηση της εθνικής κυριαρχίας συνεπάγεται η Συμφωνία για να απαιτηθεί η πλειοψηφία των 151, όπως προβλέπει η Παράγραφος 3 του ίδιου άρθρου του Συντάγματος (28).

Παράλληλα, έντονα διακινείται ήδη από τον περασμένο Ιούνιο η φημολογία για δήθεν 120 βουλευτές που απαιτούνται για την κύρωση της συμφωνίας. Η διάδοση αυτή είναι συνταγματικά αστήρικτη. Ο αριθμός 120 απαιτείται από το Σύνταγμα για την υπερψήφιση πρότασης εμπιστοσύνης (άρθρο 84 Παρ 6). Μια τέτοια περίπτωση δε

συντρέχει, καθώς για να συνέβαινε αυτό θα έπρεπε η ίδια η κυβέρνηση να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης, κατά τα προβλεπόμενα στο Σύνταγμα και τον Κανονισμό της Βουλής.

Τι μένει λοιπόν;

Η «συνήθης» πλειοψηφία του άρθρου 67 του Συντάγματος που ορίζει πως: «Η Βουλή δεν μπορεί να αποφασίσει χωρίς την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων μελών, που όμως ποτέ δεν μπορεί να είναι μικρότερη από το ένα τέταρτο του όλου αριθμού των βουλευτών».

Με άλλα λόγια μια απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων, αρκεί να αριθμεί 75 βουλευτές, είναι η απαιτούμενη για την κύρωση της Συμφωνίας των Πρεσπών πλειοψηφία, σε πείσμα της πολιτικής και συνταγματικής ρητορικής της Κυβέρνησης. Κάθε λοιπόν προσπάθεια «κοινοβουλευτικής αριθμητικής» αλλά και κάθε ανάλυση περί «άνετης κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας» οφείλουν να λάβουν υπόψιν τους τα συνταγματικά δεδομένα. Και στην περίπτωση αυτή, ο βαθμός της «άνεσης», ακόμα κι αν συνταγματικά δεν αναφέρεται σε τίποτε χειροπιαστό, προσδιορίζεται πολιτικά όχι από την ευρύτητα των συναινέσεων, όπως θα απαιτούσε ένα εθνικό θέμα, αλλά από το χαμηλό κατώφλι επίτευξης της απαιτούμενης πλειοψηφίας.

Δύο τελευταίες παρατηρήσεις είναι όμως απαραίτητες, με δεδομένη την πολιτική πραγματικότητα: Η κρισιμότητα του θέματος αλλά και οι θέσεις που έχουν διατυπώσει τα

κόμματα πάνω στο ζήτημα της Συμφωνίας δημιουργούν την αίσθηση πως η ψηφοφορία θα διεξαχθεί παρουσία όλων των βουλευτών. Συνεπώς, η απαιτούμενη από το Σύνταγμα απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων αριθμητικά θα ταυτίζεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, με την επιφύλαξη της πιθανής απουσίας βουλευτών ή αποχώρησης κόμματος, που θα λειτουργήσει έτσι διευκολυντικά για την κυβέρνηση, κατεβάζοντας τον πήχη επίτευξης πλειοψηφίας. Τέλος, η όλη συζήτηση για πλειοψηφίες έχει αξία, μόνο στην περίπτωση κατά την οποία συντελεστεί η αναγκαία αναθεώρηση του Συντάγματος της γείτονος χώρας, πράγμα που απέχει πολύ από το να είναι βέβαιο.

«ΔΟΛΟΦΟΝΙΕΣ ΣΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ»

Το προηγούμενο χρονικό διάστημα ένα ακόμα έγκλημα συγκλόνισε την ελληνική κοινή γνώμη. 29χρονος στο Άργος πυροβόλησε και σκότωσε την 11χρονη ετεροθαλή αδελφή του και ύστερα αυτοκτόνησε. Οι έρευνες βρίσκονται ακόμα σε εξέλιξη. Η μητέρα της 11χρονης, σύμφωνα με πληροφορίες που μεταδίδονται από ειδησεογραφικά πρακτορεία ήταν η γιατρός που έδωσε μάχη για να κρατηθεί στη ζωή η Άσπα Μπόγρη, η οποία το 2013 πυροβολήθηκε στο κεφάλι από τον ίδιο της τον πατέρα και τελικά κέρδισε τη μάχη με το θάνατο, ωστόσο ακόμα μέχρι σήμερα παλεύει για την αποκατάσταση της υγείας της που έχει υποστεί σοβαρότατες βλάβες.

Το πρόσφατο αυτό γεγονός ανακαλεί στη μνήμη μας πλήθος παρόμοιων δραματικών περιστατικών, στα οποία τους ρόλους θύτη - θύματος ενσάρκωσαν μέλη της ίδιας οικογένειας. Τον Φεβρουάριο του 2011 ο Κωστής Πολύζος εξαφανίστηκε από το σπίτι του. Επτά μήνες αργότερα η σορός του βρέθηκε τυχαία από έναν κυνηγό στο κτήμα του πατριού του. Μετά από πολυετή έρευνα αποκαλύφθηκε ότι η μητέρα και ο πατριός του Κωστή Πολύζου ήταν εκείνοι που τον δολοφόνησαν και προσπάθησαν να συγκαλύψουν την πράξη τους. Τα κίνητρά τους ήταν οικονομικά. Τον Απρίλιο του 2015 η μικρή Άννυ δολοφονείται από τον πατέρα της, ο

οποίος την τεμάχισε και μαγείρεψε το άψυχο σώμα της κόρης του.

Ο τραγικός κατάλογος παρόμοιων φρικτών περιστατικών δεν εξαντλείται, δυστυχώς, σε αυτά, αφού συνέχεια ακούμε και ένα νέο. Έχει, άραγε, αυξηθεί τα τελευταία χρόνια ο αριθμός δολοφονιών μεταξύ μελών οικογένειας στην Ελλάδα; Τα παραπάνω αποτελούν μερικά μόνο ενδεικτικά παραδείγματα, που αναφέρονται με σκοπό να ανακληθούν και άλλα τέτοια γεγονότα στη μνήμη μας, ώστε να αντιληφθούμε το μέγεθος του ζητήματος.

Κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί, κυρίως ανεπίσημα από τους απλούς πολίτες, διαφορετικές απόψεις περί των πιθανών αιτιών της έξαρσης αυτής. Ένα μεγάλο ποσοστό πιστεύει ότι αυτού του είδους τα εγκλήματα αυξήθηκαν λόγω της οικονομικής ύφεσης που μαστίζει τα τελευταία χρόνια τη χώρα. Οι οπαδοί αυτής της άποψης θεωρούν ότι τα οικονομικά προβλήματα και η αβεβαιότητα έχουν οδηγήσει τον κόσμο στο χείλος της απελπισίας, με αποτέλεσμα να είναι πλέον πιο ευερέθιστοι σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Ως εκ τούτου συχνά έχουν βίαια ξεσπάσματα, αρκετές φορές με τραγική κατάληξη, έναντι των μελών της οικογένειάς τους, καθώς αποτελούν το άμεσο περιβάλλον τους. Άλλοι αποδίδουν το γεγονός στον εκφυλισμό των κοινωνικών αξιών στις μέρες μας, ενώ άλλοι πιστεύουν ότι τέτοια περιστατικά πάντοτε συνέβαιναν, ωστόσο πλέον λόγω της αύξησης της δυνατότητας ενημέρωσης (π.χ.

διαδίκτυο), όλα «ακούγονται» περισσότερο και κατά συνέπεια προσδίδεται σε αυτά μεγαλύτερη ένταση και διάσταση. Μία άλλη μερίδα υποστηρίζει ότι είναι απλά τυχαίο, αφού κάθε περίπτωση είναι διαφορετική. Επιπλέον, δεν πρέπει να παραγνωριστεί η άποψη ότι τα οποιουδήποτε είδους προβλήματα μίας οικογένειας (οικονομικά, ψυχολογικά κ.λ.π.), σε πολλές περιπτώσεις, ακόμα και στη σύγχρονη εποχή εξακολουθούν να αποτελούν ταμπού. Τα μέλη μίας οικογένειας που αντιμετωπίζει προβλήματα, συχνά δεν μιλούν για αυτά, δεν ζητούν βοήθεια ή προσπαθούν τα παραβλέψουν, κυρίως λόγω ντροπής, και ως εκ τούτου η μη αντιμετώπιση των παθογενειών, πυροδοτεί καταστάσεις που συχνά καταλήγουν μοιραία.

Μέχρι τώρα δεν έχει δοθεί κάποια σαφής απάντηση. Ίσως να μην δοθεί ποτέ, ίσως δεν υπάρχει. Σε κάθε περίπτωση κάθε φορά που θα γινόμαστε μάρτυρες τέτοιων γεγονότων θα ευχόμαστε να είναι και το τελευταίο. Ωστόσο, δεν αρκούν οι εκ των υστέρων ευχές, όσο ειλικρινείς και να είναι, αλλά η πρόληψη. Όταν βρεθούν οι πραγματικές αιτίες τότε μπορεί να βρεθεί και λύση.

Τα δια του τύπου αδικήματα και η αυτόφωρη διαδικασία

Η ελευθερία της έκφρασης κατοχυρώνεται τόσο συνταγματικά από το αρ. 14 του Συντάγματος στο οποίο ορίζεται ότι ο Τύπος είναι ελεύθερος με μόνη προϋπόθεση το σεβασμό στους τιθέμενους από την Πολιτεία κανόνες, όσο και κοινοτικά στο αρ. 10 της ΕΣΔΑ όπου κατοχυρώνεται το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης ανεξαρτήτως του μέσου που χρησιμοποιείται προκειμένου αυτή να επιτευχθεί.

Ως ελευθερία του Τύπου ορίζεται η ελευθερία έκφρασης μέσου του Τύπου και περιλαμβάνει την ελευθερία της πληροφόρησης για κάθε ζήτημα που κυριαρχεί στην επικαιρότητα και οτιδήποτε άλλο ενδιαφέρει την κοινή γνώμη, αυτό όμως προϋποθέτει ελευθερία συλλογής στοιχείων και την ελευθερία επιλογής πηγής πληροφοριών, ως και την ελευθερία δημοσίευσης ειδήσεων και σχολίων οπουδήποτε και με κάθε τρόπο. Προκειμένου λοιπόν να προστατευθεί τον έννομο αγαθό της προσωπικότητας του ατόμου ο νομοθέτης θέτει ορισμένους περιορισμούς προκειμένου να αποτρέψει την ασυδοσία επιβάλλοντας κυρώσεις, ρυθμίζοντας την αστική αποζημίωση από το ν. 4356/2015 και την ποινική ευθύνη για δυσφήμιση και συκοφαντική δυσφήμιση στα άρθρα 362 και 363 ΠΚ. Κατά τον ΚΠΔ (αρ. 242 παρ. 3) τα δια του Τύπου τελούμενα αδικήματα θεωρούνται πάντοτε αυτόφωρα. Κατά πάγια νομολογία του

Αρείου Πάγου εξαιρούνται από τον Τύπο το internet και η τηλεόραση με αποτέλεσμα τα τελούμενα σ' αυτά τα μέσα προαναφερθέντα αδικήματα να θεωρούνται κοινά και όχι δια του τύπου.

Λαμβανομένου υπόψη της ταχύτητας διάδοσης των ειδήσεων και διατύπωσης κρίσεων και σχολίων από δημοσιογράφους είναι αδύνατον να στοιχειοθετηθεί τοις πράγμασι ένα έγκλημα για το οποίο σύρονται στα δικαστήρια με ταχύτητα φωτός οι φερόμενοι ως δράστες δημοσιογράφοι ή εκδότες. Στα πλαίσια μιας διαδικασίας που αφορά δυσφήμιση ή εξύβριση οφείλουν να λαμβάνονται υπόψη πλείστοι όσοι παράγοντες για την αναλογικότητα εφαρμογής του νόμου όπως για παράδειγμα το πώς διατυπώθηκε το σχόλιο (π.χ. σε ζωντανή εκπομπή, οπότε και ο «τελών» το αδίκημα στερείται του χρόνου να διορθώσει, τελειοποιήσει ή αναιρέσει προτού δημοσιοποιηθούν). Κρίσιμο είναι βέβαια και το αν τα λεγόμενα αφορούν δημόσιο πρόσωπο, και την ιδιότητα με την οποία, αυτός/ή εκτίθεται στην δημόσια σφαίρα (π.χ. πολιτικό), είναι ευρύτερα από εκείνα που αφορούν ένα απλό πολίτη, σε αντίθεση με τον δεύτερο, ο πρώτος εκτίθεται αναπόφευκτα και συνειδητά σε ενδελεχή έλεγχο των πράξεών του των κινήσεων του τόσο από τους δημοσιογράφους όσο και από τους πολίτες. Οφείλει «ο θιγόμενος» κατά συνέπεια να επιδεικνύει μεγαλύτερη ανοχή (Lingens c. Autriche, arrêt du 8 juillet 1986, série A n o 103, p. 26, § 42) και να χρησιμοποιεί το δημόσιο βήμα του προκειμένου να επανορθώσει τη σε βάρος

του «προσβολή» αντί να ακολουθεί τη δικαστική οδό.
(Λιοναράκης κατά Ελλάδος Προσφυγή υπ' αριθ. 1131/05)

Κατά την συνταγματική αναθεώρηση του 2001 απαλείφθηκε ο κατά πλάσμα δικαίου αυτόφωρος χαρακτήρας των εγκλημάτων τελουμένων δια του τύπου και κατά λογική συνέπεια οφείλει και ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας να προσαρμοστεί αναλόγως, προκειμένου να αποφεύγονται συμβάντα συλλήψεων εκδοτών και δημοσιογράφων λόγω αυτοφώρου, οι οποίες παραβιάζουν κατάφορα τα άρ. 5 και 6 της ΕΣΔΑ αφού μόνη μια υποβολή εγκλήσεως είναι εκείνη που προσδίδει ποινικά κολάσιμο χαρακτήρα σε ένα δημοσιογραφικό σχόλιο ή σε μια κριτική προς πρόσωπο της δημόσιας αρένας.

Η φοροδιαφυγή στο φόρο χωρητικότητας πλοίων (tonnage tax)

Ο φόρος χωρητικότητας πλοίων είναι φόρος που επιβάλλεται στα πλοία που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του νόμου 27/1975. Αντικείμενο του φόρου πλοίων δεν είναι το εισόδημα ή οι συναλλαγές, αλλά τα πλοία με ελληνική σημαία, τα πλοία με σημαία της Ε.Ε και της Ε.Ο.Χ, καθώς και τα πλοία με ξένη σημαία, των οποίων η διαχείριση γίνεται στην Ελλάδα. Υποκείμενο είναι ο πλοιοκτήτης, ο οποίος είναι εγγεγραμμένος στο νηολόγιο την 1 η Ιανουαρίου κάθε έτους, ενώ ο νόμος 27/1975 προβλέπει πρόσωπα αλληλέγγυα υπόχρεα, όπως ο διαχειριστής. Ο φόρος πλοίων υπολογίζεται για κάθε πλοίο ξεχωριστά με βάση τη χωρητικότητά του, ανεξάρτητα αν αποκομίζει κέρδη ή ζημίες από την εκμετάλλευσή του ο πλοιοκτήτης. Στον νόμο 27/1975 προβλέπονται ο υπολογισμός του φόρου, η είσπραξη του, οι μειώσεις και οι φοροαπαλλαγές.

Η ειδική περίπτωση φοροδιαφυγής στο φόρο πλοίων προβλέπεται στη περίπτωση γ' της πρώτης παραγράφου του άρθρου 66 του ν. 4174/2013, όπως προστέθηκε με το άρθρο 80 του νόμου 4337/2015. Μορφές τέλεσης είναι δύο, η μη απόδοση του φόρου πλοίων, παράλειψη, και η ανακριβής απόδοσή του στο Δημόσιο, πράξη. Οι δύο τρόποι τέλεσης πρέπει να υπάρχουν σωρευτικά, ώστε να πληρείται η αντικειμενική υπόσταση, καθιστώντας το έγκλημα

σωρευτικά μικτό. Ως προς την υποκειμενική υπόσταση αποτελεί έγκλημα υπερχειλούς υποκειμενικής υπόστασης, καθώς απαιτείται δόλος και σκοπός αποφυγής καταβολής του άνω φόρου. Για να είναι η πράξη φοροδιαφυγής στο φόρο χωρητικότητας πλοίων του ν. 27/1975 ποινικά κολάσιμη, θα πρέπει ο αναλογούν φόρος που έπρεπε να καταβληθεί και δεν καταβλήθηκε, να υπερβαίνει ανά φορολογικό ή διαχειριστικό έτος, τις 100.000 ευρώ, όπου προβλέπεται ποινή φυλάκισης 2 έως 5 ετών (περίπτωση α΄ της παραγράφου 3 του άρθρου 66 του ν.4174/2013), ενώ για αναλογούν ποσό φόρου που υπερβαίνει τις 150.000 ευρώ ανά φορολογικό ή διαχειριστικό έτος επιβάλλεται κάθειρξη 5 έως 20 ετών (παράγραφος 4 του άρθρου 66 του ν. 4174/2013).

Το Χρηματιστήριο Ενέργειας και η Αναδιοργάνωση της Αγοράς Ενέργειας

Η αναδιοργάνωση της ελληνικής αγοράς ενέργειας εντάσσεται στο πλαίσιο της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ολοκλήρωση της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς ενέργειας (EU Target Model) μέσω της σύζευξης των Ευρωπαϊκών αγορών αυτής (Market Coupling) και της θέσπισης ενιαίων υποχρεωτικών κανόνων οργάνωσης και λειτουργίας σε Ευρωπαϊκό επίπεδο. Ο στόχος αυτός δύναται να επιτευχθεί μέσω της Ευρωπαϊκής νομοθεσίας καθώς και της εθνικής που την ενσωματώνει. Στην πραγματοποίηση του ως άνω σκοπού συνέβαλαν οι Οδηγίες 96/92/ΕΚ, 2003/54/ΕΚ και 2009/72/ΕΚ και οι αντίστοιχοι εθνικοί νόμοι που τις ενσωμάτωσαν στην ελληνική έννομη τάξη, ήτοι οι ν.2773/1999, ν.3426/2005, ν.4001/2011, ν.4425/2016 και ο ν.4512/2018. Μάλιστα, με τον ν.4512/2018 εισάγεται στην εθνική έννομη τάξη το Χρηματιστήριο Ενέργειας, το οποίο θα αποτελέσει αντικείμενο της παρούσης ανάλυσης.

Η ενοποίηση της ευρωπαϊκής αγοράς ενέργειας εξειδικεύεται, σύμφωνα με τα οριζόμενα στον ν.4425/2016, όπως τροποποιείται από τον ν.4512/2018, μεταξύ άλλων με το διαχωρισμό των αγορών και την εισαγωγή των Ενεργειακών Χρηματοπιστωτικών Αγορών, της Αγοράς Επόμενης Ημέρας (Day-Ahead Market), της Ενδοημερήσιας

Αγοράς (Intra-Day Market) και της Αγοράς Εξισορρόπησης (Balancing Market). Η ως άνω ενοποίηση θα συμβάλλει στην ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής οικονομίας και βιομηχανίας, επιτρέποντας σε όλους τους Ευρωπαίους πολίτες την πρόσβαση σε πόρους παραγωγής ενέργειας χαμηλού κόστους και ελαχιστοποιώντας έτσι το κόστος παραγωγής με αντίστοιχη μεγιστοποίηση του οφέλους για τους καταναλωτές.

Ειδικότερα, στην Αγορά Επόμενης Ημέρας υποβάλλονται από τους συμμετέχοντες εντολές συναλλαγών ηλεκτρικής ενέργειας με υποχρέωση φυσικής παράδοσης την επόμενη ημέρα. Στην Αγορά Επόμενης Ημέρας δηλώνονται και οι ποσότητες ηλεκτρικής ενέργειας που έχουν δεσμευτεί μέσω διενέργειας συναλλαγών επί ενεργειακών χρηματοπιστωτικών μέσων ή και άλλων ενεργειακών προϊόντων χονδρικής του Κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1227/2011 με υποχρέωση φυσικής παράδοσης. Οι εντολές πώλησης των παραγωγών οφείλουν να εξαντλούν το υπόλοιπο της διαθέσιμης ισχύος των μονάδων τους, που δεν έχει δεσμευτεί μέσω διενέργειας συναλλαγών επί των ως άνω ενεργειακών χρηματοπιστωτικών μέσων ή και άλλων ενεργειακών προϊόντων χονδρικής με υποχρέωση φυσικής παράδοσης. Η λειτουργία της Αγοράς Επόμενης Ημέρας, στο πλαίσιο της ενιαίας σύζευξης των ευρωπαϊκών αγορών ηλεκτρικής ενέργειας, διενεργείται από το Χρηματιστήριο Ενέργειας, σε συνεργασία με τον Διαχειριστή του Εθνικού Συστήματος Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΑΔΜΗΕ) και

τους αρμόδιους φορείς, σύμφωνα με τις ρυθμίσεις του Κανονισμού του Χρηματιστηρίου Ενέργειας για την Αγορά Επομένης Ημέρας.

Στην Ενδοημερήσια Αγορά, οι συμμετέχοντες δύνανται να υποβάλλουν εντολές συναλλαγών για φυσική παράδοση την ημέρα εκπλήρωσης φυσικής παράδοσης, μετά τη λήξη της προθεσμίας υποβολής εντολών συναλλαγών στην Αγορά Επόμενης Ημέρας, λαμβάνοντας υπόψη:

- i) τις ποσότητες ηλεκτρικής ενέργειας που έχουν δεσμευτεί μέσω διενέργειας συναλλαγών τους επί ενεργειακών χρηματοπιστωτικών μέσων ή και άλλων ενεργειακών προϊόντων χονδρικής του Κανονισμού (ΕΕ) 1227/2011 με υποχρέωση φυσικής παράδοσης,
- ii) τα αποτελέσματα της Αγοράς Επόμενης Ημέρας, καθώς και
- iii) τυχόν περιορισμούς που έχουν προκύψει από την Αγορά Εξισορρόπησης. Η λειτουργία της Ενδοημερήσιας Αγοράς, τόσο κατά το διάστημα πριν όσο και μετά τη θέση σε ισχύ του πλαισίου της ενιαίας σύζευξης των ευρωπαϊκών αγορών ηλεκτρικής ενέργειας, καθώς και των συμπληρωματικών ενδοημερήσιων περιφερειακών δημοπρασιών, διενεργείται από το Χρηματιστήριο Ενέργειας σε συνεργασία με τον ΑΔΜΗΕ και τους αρμόδιους φορείς, σύμφωνα με τις ρυθμίσεις του Κανονισμού του Χρηματιστηρίου Ενέργειας για την Ενδοημερήσια Αγορά.

Η Αγορά Εξισορρόπησης περιλαμβάνει την Αγορά Ισχύος Εξισορρόπησης, την Αγορά Ενέργειας Εξισορρόπησης καθώς και τη διαδικασία εκκαθάρισης αποκλίσεων. Οι

συμμετέχοντες σε αυτήν έχουν υποχρέωση υποβολής προσφορών και υποχρέωση φυσικής παράδοσης αυτών, τόσο στην Αγορά Ενέργειας Εξισορρόπησης όσο και στην Αγορά Ισχύος Εξισορρόπησης βάσει του Κανονισμού Αγοράς Εξισορρόπησης. Η Αγορά Ισχύος Εξισορρόπησης συνιστά την αγορά, στην οποία προσφέρεται ισχύς για την κάλυψη των απαιτήσεων εφεδρείας του συστήματος. Η ισχύς διατηρείται από τους συμμετέχοντες για προκαθορισμένη χρονική διάρκεια. Η Αγορά Ενέργειας Εξισορρόπησης αποτελεί την αγορά, στην οποία προσφέρεται από τους συμμετέχοντες ηλεκτρική ενέργεια που χρησιμοποιείται από τον ΑΔΜΗΕ, με σκοπό τη διατήρηση της συχνότητας του συστήματος σε ένα προκαθορισμένο εύρος, καθώς και του ισοζυγίου παραγωγής και ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας, τηρουμένων των προγραμμάτων ανταλλαγής ηλεκτρικής ενέργειας με γειτονικές χώρες.

Όσον αφορά το Χρηματιστήριο Ενέργειας ειδικότερα, κατά τα οριζόμενα στις διατάξεις του ν.4512/2018, ιδρύεται ανώνυμη εταιρεία με την επωνυμία «Ελληνικό Χρηματιστήριο Ενέργειας Α.Ε.» και το διακριτικό τίτλο ΕΧΕ Α.Ε. Η εταιρεία με την επωνυμία «Λειτουργός Αγοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας Α.Ε.» (ΛΑΓΗΕ) του ν.4001/2011 μεταβιβάζει τις αρμοδιότητες της λειτουργίας της υφιστάμενης ενεργειακής αγοράς στο Χρηματιστήριο Ενέργειας. Η ΛΑΓΗΕ Α.Ε. με την ολοκλήρωση της απόσχισης του κλάδου της Αγοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας και της μεταφοράς των δραστηριοτήτων της στην Ελληνικό Χρηματιστήριο Ενέργειας Α.Ε. μετονομάζεται σε

«Διαχειριστή ΑΠΕ & Εγγυήσεων Προέλευσης Α.Ε.». Το Χρηματιστήριο Ενέργειας λειτουργεί μετά από έγκριση και υπό την εποπτεία της Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας (ΡΑΕ). Επιπροσθέτως, η ΡΑΕ εγκρίνει τη λειτουργία της Αγοράς Επόμενης Ημέρας (Day-Ahead Market) και την Ενδοημερήσια Αγορά (Intra-Day Market), τις οποίες θα διαχειρίζεται το Χρηματιστήριο Ενέργειας. Το Χρηματιστήριο Ενέργειας δύναται, μετά από άδεια της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς, να διαχειρίζεται και Ενεργειακές Χρηματοπιστωτικές Αγορές, όπου συναλλαγές επί ενεργειακών χρηματοπιστωτικών μέσων είναι δυνατόν να συνάπτονται και διμερώς. Η διαχείριση της Αγοράς Εξισορρόπησης (Balancing Market) υπάγεται στην αρμοδιότητα του ΑΔΜΗΕ.

Σκοπός του Χρηματιστηρίου Ενέργειας είναι η οργάνωση και διαχείριση των Αγορών Ηλεκτρικής Ενέργειας Επόμενης Ημέρας και Ενδοημερήσιας, Φυσικού Αερίου, Περιβαλλοντικών Αγορών ή και Ενεργειακών Χρηματοπιστωτικών Αγορών. Αποσκοπεί στην αναδιοργάνωση της χονδρεμπορικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας προς όφελος των συμμετεχόντων στην αγορά και των τελικών καταναλωτών καθώς στοχεύει στη σύζευξη της ελληνικής αγοράς με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές αγορές, στην ενίσχυση του ανταγωνισμού και της διαφάνειας συμβάλλοντας στη μείωση του ενεργειακού κόστους και τη διασφάλιση καλύτερων τιμών για τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις καθώς επίσης και στην εξασφάλιση της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού, τη διαφοροποίηση

των πηγών ενέργειας στο ενεργειακό μίγμα, αλλά και την περαιτέρω αύξηση της συμμετοχής των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ).

Στο Χρηματιστήριο Ενέργειας μπορεί να συμμετέχει κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που δικαιούται να πραγματοποιεί συναλλαγές σε μια ή περισσότερες αγορές ενέργειας, συμπεριλαμβανομένων και των αυτοπρομηθευόμενων πελατών καθώς και των φορέων σωρευτικής εκπροσώπησης (aggregators). Αυτοπρομηθευόμενοι πελάτες είναι τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα, τα οποία επιλέγουν να προμηθεύονται ενέργεια απευθείας από τις Αγορές Ενέργειας για ίδια αποκλειστική χρήση.

Συνοψίζοντας, εκ των ανωτέρω εκτεθέντων καθίσταται καταφανές ότι με τον ν.4512/2018 επιδιώκεται η ολοκλήρωση της αναδιοργάνωσης της ελληνικής αγοράς ενέργειας δια της ίδρυσης του Χρηματιστηρίου Ενέργειας σε πλήρη εναρμόνιση με τους ενωσιακούς κανόνες συντείνοντας στην επίτευξη του στόχου της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς ενέργειας και σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά και ευρύτερα διεθνή πρότυπα.

ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΕΔΗΛΩΜΕΝΗΣ

Ορόσημο για τη συνταγματικοπολιτική ιστορία της Ελλάδας αποτελεί η διακήρυξη της αρχής της δεδηλωμένης το 1875, η οποία περιόρισε τη βασιλική εξουσία και συνέβαλε στην ενίσχυση του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Ο εμπνευστής της αρχής της δεδηλωμένης, Χαρίλαος Τρικούπης, απογοητευμένος από την πολιτική πορεία της χώρας και επηρεασμένος από το αγγλικό πρότυπο επεδίωξε την εδραίωση του κοινοβουλευτισμού και του δικομματισμού στην Ελλάδα, καθώς θεωρούσε πως οι υποδεικνυόμενες από τον βασιλιά κυβερνήσεις που έλαβαν την εξουσία μετά το 1868, δεν συγκέντρωναν την αποδοχή του λαού, ούτε και την πλειοψηφία στη Βουλή.

Η αρχή της δεδηλωμένης αποτελεί συνταγματικό κανόνα δικαίου από τον οποίο προκύπτει ότι επιβάλλεται ο διορισμός κυβέρνησης πλειοψηφίας, κυβέρνησης δηλαδή που συγκεντρώνει την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας των βουλευτών του κοινοβουλίου, ενώ συγχρόνως απαγορεύεται ο σχηματισμός κυβέρνησης μειοψηφίας. Η έννοια της αρχής της δεδηλωμένης δεν ταυτίζεται με αυτήν της δεδηλωμένης, ήτοι της γνωστής, πριν από το διορισμό της κυβέρνησης και λόγω κομματικής σύνθεσης του κοινοβουλίου, βούλησης της πλειοψηφίας για υποστήριξη συγκεκριμένου κυβερνητικού σχήματος.

Η κοινοβουλευτική αρχή της δεδηλωμένης θα πρέπει να γίνεται αντιληπτή και υπό τις τρεις εκφάνσεις της. Η πρώτη αφορά στην ανάδειξη της κυβέρνησης από την κοινοβουλευτική πλειοψηφία (εδώ ανήκει και η διαδικασία των διερευνητικών εντολών), η δεύτερη αφορά στον κοινοβουλευτικό έλεγχο από τη Βουλή με τη μορφή της πολιτικής ευθύνης των υπουργών και η τρίτη στη διατήρηση της κυβέρνησης στην εξουσία, μέσω της ψήφου εμπιστοσύνης (ή της απόρριψης πρότασης δυσπιστίας).

Η σχετική ή ατελής αρχή της δεδηλωμένης είναι η πρώτη μορφή δεδηλωμένης που εμφανίστηκε στα ελληνικά συντάγματα από το 1875 και έπειτα. Σύμφωνα με αυτή, όταν πριν από το διορισμό της κυβέρνησης υπάρχει δεδηλωμένη πλειοψηφία και βούληση στο κοινοβούλιο για τη στήριξή της, τότε ο διορισμός της καθίσταται επιβεβλημένος, ενώ απαγορεύεται σαφώς ο διορισμός κυβέρνησης μειοψηφίας.

Η απόλυτη ή τέλεια αρχή της δεδηλωμένης θεμελιώνεται για πρώτη φορά στο αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1986. Απόλυτη ή τέλεια αρχή της δεδηλωμένης είναι αυτή που ρυθμίζει πως ως κυβέρνηση διορίζεται αυτή που υποδεικνύεται από την πλειοψηφία στο κοινοβούλιο, όταν αυτή υπάρχει. Όταν όμως δεν υπάρχει η απαιτούμενη πλειοψηφία, τότε απαγορεύεται ο διορισμός κυβέρνησης μειοψηφίας και προκηρύσσονται εκλογές. Σε αντίθεση με την ατελή αρχή της δεδηλωμένης, η τέλεια αρχή της δεδηλωμένης απαγορεύει σε κάθε περίπτωση το διορισμό κυβέρνησης μειοψηφίας.

Τέλος, οιονεί δεδηλωμένη είναι η κατάσταση στο κοινοβούλιο κατά την οποία υπάρχει μεν κοινοβουλευτική πλειοψηφία, απουσιάζει όμως η αναγκαία θέληση της συγκεκριμένης πλειοψηφίας να σχηματίσει κυβέρνηση. Η λύση στις περιπτώσεις αυτές, όπου η πλειοψηφία παραιτείται από το σχηματισμό κυβέρνησης, είναι η προσφυγή σε εκλογές, καθώς ακόμα και η διαδικασία των διερευνητικών εντολών (Αρ 37 παρ. 3 Σ) καθίσταται κατ' ουσίαν ανώφελη.

Η αρχή της δεδηλωμένης οδήγησε στη μεταβολή και εξέλιξη του πολιτεύματος ενώ συνέβαλε στην ενδυνάμωση της θέσης της πλειοψηφίας στην πολιτική ζωή, καθώς και στην ενίσχυση της κομματικής Δημοκρατίας. Αποτελεί την κορυφαία αρχή του κοινοβουλευτικού συστήματος και ως τέτοια εξασφαλίζει τη δημοκρατική νομιμοποίηση της κυβέρνησης.

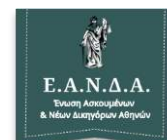

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Δημητρόπουλος Α., Η Αρχή της Δεδηλωμένης, 1991

Μαυριάς Κ., Συνταγματικό Δίκαιο, 2004

Τσάτσος Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, τ.Α', Θεωρητικό θεμέλιο, 1994 τ.Β', Οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας, 1993

Το σωφρονιστικό σύστημα στη χώρα μας

Φυλακή και σωφρονιστικό κατάστημα, δύο όροι φαινομενικά ταυτόσημοι όμως σημαντικά διαφορετικοί. Η φυλακή περιγράφει το χώρο κράτησης όσων κρίνονται επικίνδυνοι για την κοινωνία και με τον εγκλεισμό τους επιδιώκεται η προστασία του κοινωνικού συνόλου. Σωφρονιστικό κατάστημα αφετέρου -όπως υποδηλώνεται και από την ετυμολογία του όρου - είναι ο χώρος εκείνος ο οποίος σκοπό έχει να καταστήσει εκείνον που η δικαστική εξουσία έκρινε δράστη ενός εγκλήματος σώφρονα.

Η ως άνω αναδεικνυόμενη διαφορά αποτελεί προβληματική και αναφορικά με τη φύση που πρέπει να έχει το σωφρονιστικό σύστημα. Άραγε σκοπός του είναι να θωρακίσει την κοινωνία από όσους επιδεικνύουν παραβατική συμπεριφορά με το φυσικό τους περιορισμό σε ένα περικλειστο χώρο και να ικανοποιήσει μια πρωτόγονη εκδικητική μορφή του «περί δικαίου αισθήματος» των πολιτών ή να παραλάβει τους καταδικασθέντες και μέσω ενός σύνθετου μηχανισμού να τους επιστρέψει στην κοινωνία ως παραγωγικούς κοινωνούς του δικαίου;

Σε όλες σχεδόν τις σύγχρονες κοινωνίες -καθώς και στην ελληνική- η απάντηση έχει δοθεί εδώ και αρκετές δεκαετίες με την έννομη τάξη ορθώς να στρέφεται ανοιχτά προς το σωφρονιστικό και όχι τον τιμωρητικό χαρακτήρα

των καταστημάτων κράτησης -όπως ονομάζονται και επίσημα οι φυλακές στην Ελλάδα από την θέση σε ισχύ του νόμου 1851/1989 και εντεύθεν. Η θεωρητική προσέγγιση βέβαια παρασάγγας απέχει από την πραγματικότητα με το κράτος να αποτυγχάνει παταγωδώς να εντάξει στο σύστημα σωφρονισμού με αποτελεσματικότητα επιμορφωτικές δραστηριότητες, ψυχολογική υποστήριξη, προγράμματα κοινωνικής ένταξης και πολλά άλλα απαραίτητα για τους κρατούμενους στοιχεία.

Εγκλωβισμένη σε μια παρωχημένη αντίληψη για τον εγκληματία, και το ρόλο του σωφρονιστικού συστήματος η ελληνική κοινωνία στέκεται τροχοπέδη στον εκσυγχρονισμό του. Η πολιτεία δε αποδεικνύεται διαχρονικά ανίκανη να μεταδώσει την κατάλληλη παιδεία, η οποία θα επιτρέψει στους πολίτες να αντιληφθούν το ρόλο τον οποίο καλείται να επιτελέσει το στάδιο που ακολουθεί την καταδίκη ενός εγκληματία. Μήπως όμως η κατάσταση αυτή προκαλείται από ένα μειονέκτημα που εντοπίζεται στο σύστημα ποινών;

Σε μια χώρα που η εγκληματικότητα -επηηρεασμένη αρνητικά και από την οικονομική κρίση που βιώνουμε- ολοένα και αυξάνεται, ο πολίτης γίνεται μάρτυρας ενός συστήματος επιβολής ποινών στο οποίο η ισόβια κάθειρξη απειλείται σε περισσότερα εγκλήματα από όσα θα έπρεπε αλλά χωρίς πρακτική εφαρμογή, η αποφυλάκιση γίνεται κατά βάση στα 2/5 της ποινής για τα πλημμελήματα και στα 3/5 για τα κακουργήματα και ο ευεργετικός υπολογισμός των ποινών πραγματοποιείται συχνότερα από ότι ο συμβατικός.

Σε ένα περιβάλλον όπου ο πολίτης αισθάνεται πως ο εγκληματίας χαίρει απείρως μεγαλύτερης επιείκειας κατά την επιβολή και έκτιση της ποινής του από όσο θα έπρεπε είναι επόμενο να καλλιεργείται η απάθεια του ως προς τον τρόπο λειτουργίας των καταστημάτων κράτησης. Καθώς λοιπόν το σύστημα ποινών συνδέεται άρρηκτα με τη λειτουργία των σωφρονιστικών ιδρυμάτων και την ευαισθησία και το ενδιαφέρον των πολιτών γύρω από αυτά ήρθε η ώρα ο νομοθέτης να επιδιώξει μια πολύπλευρη αναμόρφωση του ποινικού συστήματος με περισσότερη δικαιοσύνη και πραγματικό σωφρονισμό.

Η ΑΣΤΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΟΔΟΝΤΙΑΤΡΟΥ

Βάσει του εκάστοτε νομοθετικού καθεστώτος, η ευθύνη του οδοντιάτρου διακρίνεται εν γένει στις εξής τρεις κατηγορίες ήτοι την πειθαρχική ευθύνη απέναντι σε επαγγελματικά όργανα (π.χ. έναντι των Οδοντιατρικών Συλλόγων της χώρας) για παραβιάσεις των καθηκόντων και υποχρεώσεων, που επιβάλλονται από τον Κώδικα Οδοντιατρικής Δεοντολογίας - Κ.Ο.Δ., την ποινική ευθύνη, στη βάση της οποίας η πολιτεία τιμωρεί τον οδοντίατρο για την προσβολή των εννόμων αγαθών του ασθενή, όπως π.χ. για την εκ δόλου ή εξ αμελείας πρόκληση ελαφράς ή βαριάς σωματικής βλάβης ή ακόμη και θανάτου του ασθενούς, και την αστική ευθύνη, με την οποία δημιουργείται υποχρέωση του οδοντιάτρου για καταβολή χρηματικής αποζημίωσης, όταν κατά την άσκηση της επαγγελματικής του δραστηριότητας προκαλείται οιαδήποτε βλάβη/ζημία του ασθενούς.

Όσον αφορά την αστική ευθύνη των οδοντιάτρων για κάποια βλάβη που υπέστη ένας ασθενής, κρίσιμη είναι η συνδρομή των προϋποθέσεων του νόμου, η οποία διερευνείται και δικαστικώς. Ειδικότερα, η αστική ευθύνη του οδοντιάτρου, ανάλογα με τη νομική θεμελίωση της (και πέραν του άρθρου 57 ΑΚ περί της παράνομης προσβολής της προσωπικότητας), διακρίνεται αφενός σε ενδοσυμβατική, ως συνέπεια της σύναψης σύμβασης μεταξύ του οδοντιάτρου

και του ασθενούς για την παροχή των οδοντιατρικών υπηρεσιών και της μη εκτέλεσης ή της πλημμελούς εκτέλεσης της σύμβασης αυτής αφετέρου σε αδικοπρακτική (ή συρροή των εν λόγω νόμιμων βάσεων) καθώς και σε ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες, σύμφωνα με το άρθρο 8 Ν. 2251/1994, κατά την άποψη με την οποία καθιερώνεται ως αυτοτελής εκ του νόμου λόγος ευθύνης, αποβλέποντας στην αποκατάσταση της ζημίας του ασθενούς.

Ωστόσο, συνηθέστερη νομική βάση αποτελεί η αδικοπρακτική ευθύνη, λαμβανομένου υπόψη ότι μπορεί να προβληθεί μέσω αυτής και ξεχωριστό αίτημα χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, εφόσον συντρέχουν οι νόμιμες προϋποθέσεις (παράνομη πράξη ή παράλειψη, υπαιτιότητα, επέλευση ζημίας και αιτιώδης σύνδεσμος/συνάφεια μεταξύ της εν λόγω πράξης ή παράλειψης και της συγκεκριμένης ζημίας). Περαιτέρω, όπως προαναφέρθηκε η αδικοπρακτική ευθύνη του οδοντιάτρου για ζημία, την οποία προκάλεσε στον ασθενή του κατά την παροχή των οδοντιατρικών υπηρεσιών του, εμπίπτει και στη ρυθμιστική εμβέλεια του άρθρου 8 του Ν. 2251/94, περί της προστασίας των καταναλωτών, αφού ο οδοντίατρος παρέχει τις υπηρεσίες του κατά τρόπο ανεξάρτητο, δηλαδή δεν υπόκειται σε συγκεκριμένες υποδείξεις ή οδηγίες του ασθενούς αλλά έχει την πρωτοβουλία και την ευχέρεια να προσδιορίζει ο ίδιος τον τρόπο παροχής των υπηρεσιών του. Εκ των ανωτέρω, ενώ κατά κανόνα, κάθε διάδικος οφείλει να αποδείξει τα πραγματικά γεγονότα, που είναι αναγκαία

προκειμένου να υποστηρίξει την αυτοτελή αίτηση ή ανταίτησή του, με την εφαρμογή της προαναφερόμενης διάταξης υπάρχει αντιστροφή του βάρους απόδειξης με δυσμενείς συνέπειες για τον οδοντίατρο, ήτοι με μόνη την επέλευση της ζημίας τεκμαίρεται ότι ο οδοντίατρος πέδειξε παράνομη και υπαίτια συμπεριφορά και φέρει το βάρος απόδειξης του αντιθέτου.

Ειδικότερα, στην περίπτωση της αστικής οδοντιατρικής ευθύνης, εξετάζεται εάν αφενός ο οδοντίατρος ενήργησε σύμφωνα με τους γενικά παραδεκτούς κανόνες και τα σύγχρονα δεδομένα της οδοντιατρικής επιστήμης και πράξης του (*lege artis*) αφετέρου εάν επέδειξε την επιβαλλόμενη, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση επιμέλεια, ήτοι ως οδοντιατρικό σφάλμα ορίζεται η ενέργεια ή η παράλειψη του οδοντιάτρου, κατ'απόκλιση των γενικά παραδεκτών κανόνων της οδοντιατρικής επιστήμης ή της αντικειμενικής επιμέλειας, την οποία οφείλει να επιδείξει ο μέσος συνετός οδοντίατρος της οικείας ειδικότητας (π.χ. χειρουργός οδοντίατρος). Σύμφωνα, μάλιστα, με την κρατούσα άποψη, ο οδοντίατρος με το έργο του δεν αναλαμβάνει και δεν μπορεί να αναλάβει με βεβαιότητα 100% την επιτυχή αποθεραπεία του ασθενούς, παρά μόνο την εφαρμογή των ενδεδειγμένων επιστημονικών μεθόδων, καθώς ο οδοντίατρος έχει υποχρέωση επιμέλειας και όχι υποχρέωση συγκεκριμένου αποτελέσματος.

Επιπλέον, η οδοντιατρική αμέλεια μπορεί να εμφανίζεται με πλείονες μορφές όπως συνιστά η εσφαλμένη διάγνωση ή μη διάγνωση μίας οδοντιατρικής νόσου, η εσφαλμένη επιλογή της εκάστοτε θεραπευτικής και η εσφαλμένη/πλημμελής εκτέλεση της θεραπευτικής αγωγής. Παράλληλα, ο οδοντίατρος έχει υποχρέωση τήρησης αρχείου και διατήρησης του, στα πλαίσια και του υπ' αριθμόν 2016/679 Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων (ΓΚΠΔ-GDPR), και, συγχρόνως, ο ασθενής έχει δικαίωμα αφενός πρόσβασης στο εν λόγω αρχείο αφετέρου λήψης αντιγράφων του φακέλου του, για τις οποίες υποχρεώσεις, σε κάθε περίπτωση, ο εκάστοτε οδοντίατρος ευθύνεται.

Περαιτέρω, καίριας σημασίας, για τη θεμελίωση αστικής ευθύνης, είναι η συναίνεση του ασθενούς μετά της πλήρους, σαφούς και κατανοητής ενημέρωσής του (informed consent) από τον οδοντίατρό του. Η οδοντιατρική πράξη, η οποία πραγματοποιείται χωρίς τη λήψη της νόμιμης συναίνεσης του ασθενούς χαρακτηρίζεται ως «αυθαίρετη», με άμεση απόρροια ο ασθενής να έχει αξίωση κατά του εν λόγω οδοντίατρου προς αποκατάσταση της ζημίας του για κάθε βλάβη στο σώμα και στην υγεία του, η οποία προέρχεται αιτιωδώς από τη διενεργηθείσα αυθαίρετη πράξη. Μάλιστα, εν προκειμένω, το γεγονός ότι η πράξη εκτελέστηκε σύμφωνα με τους κανόνες της οδοντιατρικής επιστήμης δεν αποτελεί λόγο άρσεως της οδοντιατρικής ευθύνης. Επιπλέον, λόγω των αυξημένων απαιτήσεων ενημέρωσης, συνιστάται, ιδίως, ενόψει σύνθετων ενεργειών

με υψηλό κόστος (π.χ. εκτεταμένες προσθετικές αποκαταστάσεις), να υπογράφεται έγγραφο τόσο από τον οδοντίατρο όσο και τον εκάστοτε ασθενή, στο οποίο να περιέχεται αφενός η αναλυτική περιγραφή της οδοντιατρικής πράξεως αφετέρου η πλήρης αναφορά των τυπικών της κινδύνων.

Εξάγοντας συμπεράσματα από το 23 ο πανελλήνιο οδοντιατρικό συνέδριο, διαπιστώνεται ότι η άσκηση της γενικής οδοντιατρικής αποτελεί τη δυσκολότερη πτυχή του οδοντιατρικού επαγγέλματος. Η οδοντιατρική ανανεώνεται με πολύ γρήγορους ρυθμούς σε επίπεδο υλικών, θεραπευτικής γνώσης και θεραπευτικών δεξιοτήτων, ενώ με την πάροδο του χρόνου το προσδόκιμο εύρος ζωής θα αυξηθεί και οι περισσότεροι από τους ηλικιωμένους ασθενείς θα διατηρούν τα δόντια τους, εξαιτίας των καλών οδοντιατρικών υπηρεσιών, τις οποίες απόλαυσαν τις προηγούμενες δεκαετίες, με άμεση απόρροια να συνεχίσουν να απαιτούν καλής ποιότητας οδοντιατρικές υπηρεσίες αλλά και να αντιμετωπίζουν σύνθετα προβλήματα υγείας, τα οποία ο οδοντίατρος θα υποχρεούται να λαμβάνει υπόψη του. Αισιόδοξο ωστόσο είναι το γεγονός ότι σύντομα πρόκειται να ανακαλυφθούν περισσότερο επαναστατικές μέθοδοι θεραπείας, όπως, ενδεικτικώς, αναφέρονται ένα φάρμακο που θα θεραπεύει την περιοδοντική νόσο, θεραπείες γενετικά προσχεδιασμένες με βάση το γενετικό κώδικα του κάθε ασθενούς, προσθετικές αποκαταστάσεις, οι

οποίες θα κατασκευάζονται επιτόπου και δίπλα στον ασθενή ή κάποιος μαγνητικός σαρωτής, ο οποίος θα καταργεί τις πολλαπλές ακτινογραφίες.

Τέλος, είναι αναγκαίο αφενός οι ίδιοι ασθενείς, συνειδητοποιώντας ότι οι οδοντίατροι δεν είναι παντοδύναμοι και ότι η οδοντιατρική επιστήμη δεν είναι σε θέση να κατανικά πάντοτε τις ασθένειες και το θάνατο, να κατανοήσουν την εκάστοτε προσπάθεια των οδοντιάτρων, οι οποίοι αφιερώνουν την ίδια τη ζωή τους στο λειτούργημά τους, αφετέρου οι ίδιοι οι οδοντίατροι να μην τίθενται στο απυρόβλητο, καθώς μπορεί «το φως να αποκαλύπτει τις επιτυχίες τους αλλά δεν πρέπει το σκοτάδι να κρύβει τα σφάλματά τους».

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΤΗΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Διάφοροι τομείς της σύγχρονης κοινωνίας, όπως οι τηλεπικοινωνίες και οι μετεωρολογικές προβλέψεις, βασίζονται σε διαστημικά συστήματα και τεχνολογίες, το τεράστιο κόστος των οποίων δεν καθιστά δυνατή την υλοποίησή τους από μεμονωμένα κράτη. Συνεπώς, η διεθνής συνεργασία είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς τα διαστημικά προγράμματα είναι εξαιρετικά δαπανηρά. Εξαιτίας της ανωτέρω δυσχέρειας, πολλά κράτη-μέλη της Ένωσης χρησιμοποιούν από κοινού τεχνολογικούς και χρηματοδοτικούς πόρους για μία αποτελεσματική διαχείριση της διαστημικής τους πολιτικής μέσω της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σε συνεργασία με τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Διαστήματος, ο οποίος αποτελεί ένα διακρατικό οργανισμό. Η ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική περιλαμβάνει τέσσερις (4) κύριους τομείς: 1. το σύστημα γεωσκόπησης «Copernicus», 2. τα δορυφορικά προγράμματα «Galileo»/«EGNOS», 3. την εξερεύνηση του διαστήματος και 4. τη διαστημική έρευνα.

Ειδικότερα, το σύστημα γεωσκόπησης «Copernicus» είναι ένα πρόγραμμα γεωσκόπησης, που αποτελεί σύνολο σύνθετων συστημάτων. Τα εν λόγω συστήματα συγκεντρώνουν δεδομένα για τον πλανήτη Γη μέσω δορυφόρων και αισθητήρων, που βρίσκονται στο έδαφος, τον ουρανό και τη θάλασσα. Με τον τρόπο αυτό, το σύστημα «Copernicus» παρέχει επικαιροποιημένες και αξιόπιστες

πληροφορίες σχετικά με το πώς αλλάζουν ο πλανήτης και το κλίμα του στα κράτη-μέλη, με αποτέλεσμα τα δεδομένα που εν τέλει συγκεντρώνονται να δύνανται να βοηθήσουν στην πρόγνωση μελλοντικών κλιματικών τάσεων². Το σύστημα «Copernicus» συντονίζει και διαχειρίζεται η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ενώ για τις δορυφορικές υποδομές υπεύθυνος είναι ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Διαστήματος και για τους αισθητήρες, που όπως αναφέρθηκε συγκεντρώνουν τα δεδομένα στο έδαφος, τον ουρανό και τη θάλασσα, την ευθύνη έχουν ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος και τα κράτη-μέλη.

Το δορυφορικό πρόγραμμα «Galileo» είναι το παγκόσμιο δορυφορικό σύστημα πλοήγησης της Ένωσης και αποτελεί την ευρωπαϊκή εκδοχή του αμερικανικού «Παγκόσμιου Συστήματος Εντοπισμού Θέσης» (GPS) και του ρωσικού Glonass³. Το έτος 2020, όταν προβλέπεται να ολοκληρωθεί το πρόγραμμα, θα περιλαμβάνει 30 δορυφόρους στο δίκτυο, συμπεριλαμβανομένων 6 ενεργών εφεδρικών. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαχειρίζεται και χρηματοδοτεί το πρόγραμμα, ενώ ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Διαστήματος έχει αναλάβει το σχεδιασμό, την ανάπτυξη, τις δημόσιες συμβάσεις και τις φάσεις επικύρωσης.

Το σύστημα «EGNOS» αποτελεί δορυφορικό σύστημα βελτίωσης όσον αφορά την ακρίβεια του GPS στα 2 μέτρα αντί για τα 10 μέτρα που εξασφαλίζει κανονικά το GPS. Προειδοποιεί, επίσης, τους χρήστες για τυχόν προβλήματα

σχετικά με τα σήματα του GPS και αποτελεί τον πρόδρομο του προγράμματος «Galileo»⁴. Το σύστημα «EGNOS» διαχειρίζονται από κοινού η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Διαστήματος και ο Eurocontrol, ο οποίος είναι ο ευρωπαϊκός οργανισμός για τον έλεγχο της εναέριας κυκλοφορίας.

Επιπροσθέτως, η εξερεύνηση του διαστήματος αποτελεί ένα μοχλό τεχνολογικής καινοτομίας και επιστημονικών ανακαλύψεων σε τομείς όπως η ανακύκλωση, η διαχείριση της ενέργειας και η παρακολούθηση του περιβάλλοντος. Στο πλαίσιο αυτό είναι σημαντική και η διεθνή συνεργασία μεταξύ των κρατών και για το λόγο αυτό η Ένωση α) πραγματοποιεί διεθνείς συζητήσεις σχετικά με τη συνεργασία για την εξερεύνηση του διαστήματος, ιδίως με τις ΗΠΑ, τη Ρωσία και την Κίνα και β) συμμετέχει στο Διεθνές Φόρουμ Εξερεύνησης του Διαστήματος (ISEF), δηλαδή σε μια σειρά συναντήσεων σε υπουργικό επίπεδο με θέμα τον διεθνή συντονισμό και τη συνεργασία για την εξερεύνηση του διαστήματος.

Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι, η Ένωση έχει ως σκοπό την ανάπτυξη της διαστημικής έρευνας και της καινοτομίας. Η χρηματοδότηση των έργων διαστημικής έρευνας προέρχεται από το πρόγραμμα «Ορίζοντας 2020», στο πλαίσιο του προγράμματος εργασίας για την πρωτοπορία στις τεχνολογίες γενικής εφαρμογής και στις βιομηχανικές τεχνολογίες. Οι τομείς χρηματοδότησης

αφορούν, μεταξύ άλλων, τις εφαρμογές δορυφορικής πλοήγησης, τη γεωσκόπηση και την προστασία των ευρωπαϊκών πόρων στο διάστημα και από το διάστημα.

---

1 Πηγή: ιστότοπος www.euroa.eu.

2 Τα δεδομένα, που δύνανται να συγκεντρωθούν μέσω του συστήματος Copernicus μπορούν να αξιοποιηθούν και σε άλλους τομείς, όπως η πολεοδομία, η γεωργία, η υγεία και οι μεταφορές.

3 Το πρόγραμμα «Galileo» είναι μεν συμβατό με το αμερικανικό και το ρωσικό σύστημα πλοήγησης, αλλά παραμένει ανεξάρτητο από αυτά.

4 Το σύστημα «EGNOS» προσφέρει τη δυνατότητα ακριβέστερων δεδομένων εντοπισμού θέσης και σε αντίθεση με το πρόγραμμα «Galileo», είναι πανευρωπαϊκό και όχι παγκόσμιο δορυφορικό πρόγραμμα.

Ανάθεση της επιμέλειας του τέκνου στον πατέρα κατόπιν
διακοπής της έγγαμης συμβίωσης με τη μητέρα: σύγχρονες
εξελίξεις που ανοίγουν το δρόμο προς την ισότιμη
διεκδίκησή της

Η ειδικότερη προβληματική του ζητήματος της ανάθεσης της επιμέλειας του τέκνου στον πατέρα (με την αφαίρεσή της άσκησής της από τη μητέρα) άρχισε να προκύπτει ιδία τις τελευταίες δεκαετίες στη χώρα, καθόσον προγενέστερα ο κανόνας ήτο η άσκηση της επιμέλειας να ανατίθεται αποκλειστικώς στη μητέρα του τέκνου. Σημειωθείτω δε, αν έπρεπε να περιγράψουμε σε αδρές γραμμές τις περιπτώσεις αναθέσεως της άσκησης της επιμέλειας στον πατέρα αυτές αφορούσαν περιπτώσεις πλήρους ακαταλληλότητας της μητέρας. Και μπορεί ακόμη ο κανόνας να διατηρεί τη δυναμική του, απαιτώντας μίας μορφής «παθογένεια» κατά την άσκηση των καθηκόντων επιμέλειας εκ μέρους της μητέρας ώστε να καταφάσκεται η ανάθεσή της στον πατέρα, εντούτοις αναφύονται όλο και συχνότερα νομολογιακές εξαιρέσεις, οι οποίες φωτίζουν το δρόμο διεκδίκησης της δικαστικής αναθέσεως της επιμέλειας εκ μέρους του πατέρα, προσδίδοντας βάσιμες ελπίδες ευόδωσής της, φυσικά υπό προϋποθέσεις.

Κατά το άρθρο 1511 ΑΚ σε συνδυασμό με τις διατάξεις των άρθρων 1510, 1512-1514 ΑΚ προκύπτει ότι, όταν το δικαστήριο καλείται να αποφασίσει σχετικά με την ανάθεση

της γονικής μέριμνας ή επιμέλειας ανηλίκου τέκνου σε έναν από τους εν διαστάσει ευρισκομένους γονείς του, πρέπει να έχει ως αποκλειστικό οδηγό της δικαιοδοτικής του κρίσης το γενικό συμφέρον και μόνον του ανηλίκου τέκνου, σωματικό, υλικό, πνευματικό, ψυχικό και ηθικό, χωρίς να επιδρά αυτοτελώς στη λήψη της απόφασής του κανένας από τους διαφορετικούς παράγοντες που συνοδεύουν το πρόσωπο κάθε γονέα, όπως είναι το φύλο, η φυλή, η γλώσσα, η θρησκεία, η κοινωνική προέλευση, η περιουσιακή κατάσταση κλπ. Για τη λήψη της απόφασης το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη και τους με ανεπηρέαστη επιλογή αναπτυχθέντες μέχρι τότε δεσμούς του διαθέτοντος ικανότητα διακρίσεως τέκνου με τους γονείς του (και τους τυχόν αδελφούς του), τις τυχόν συμφωνίες των γονέων σχετικά με την επιμέλεια και την περιουσία του, καθώς και τη γνώμη του, εφόσον αυτό, κατά την ανέλεγκτη κρίση του δικαστηρίου, εν όψει της ηλικίας του και της πνευματικής του ανάπτυξης, είναι ικανό να αντιληφθεί το πραγματικό του συμφέρον. Οι ικανότητες των γονέων, το περιβάλλον, το επάγγελμα, η πνευματική τους ανάπτυξη και η δράση τους στο κοινωνικό σύνολο, η ικανότητα προσαρμογής τους στις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας μέσα στα πλαίσια της λογικής και ορθολογικής αντιμετώπισης των θεμάτων των νέων, η σταθερότητα των συνθηκών ανάπτυξης του τέκνου χωρίς εναλλαγές στις συνθήκες διαβίωσης, περιλαμβάνονται στα κριτήρια προσδιορισμού του συμφέροντος του τέκνου. Αυτό δε, ισχύει ανεξάρτητα από την υπαιτιότητα των γονέων

ως προς το διαζύγιο ή τη διακοπή της έγγαμης συμβίωσης, εκτός εάν η συμπεριφορά του υπαιτίου έχει επιδράσει και στην άσκηση της γονικής μέριμνας- επιμέλειας, ώστε να ανακύπτει αντίθεση στο συμφέρον του τέκνου, λόγω της έκτασης και της βαρύτητας της συμπεριφοράς του αυτής, δηλωτικής της δομής του χαρακτήρα του και της εν γένει προσωπικότητάς του, έτσι ώστε και έναντι του τέκνου να αναμένεται από αυτόν η τήρηση της ίδιας συμπεριφοράς. Η μικρή ηλικία του τέκνου και το φύλο του δεν αποτελούν κυρίαρχο, κατά νόμο, στοιχείο για τον προσδιορισμό του συμφέροντος του τέκνου προς ανάθεση της γονικής μεριμνάς του σε έναν από τους γονείς του μετά τη νηπιακή ηλικία του, οπότε παύει η σαφής βιοκοινωνική υπεροχή της μητέρας από άποψη καταλληλότητας για τη γονική μέριμνα του τέκνου.

Το συμφέρον του τέκνου λαμβάνεται υπό ευρεία έννοια και προς διαπίστωσή του λαμβάνονται υπόψη και αξιολογούνται όλα τα επωφελή για το ανήλικο στοιχεία και περιστάσεις, χωρίς η εκφρασθείσα γνώμη του τέκνου να αποτελεί, χωρίς άλλο, αποφασιστικό παράγοντα με ιδιαίτερη βαρύτητα, διότι πολλές φορές η θέληση του ανηλίκου είναι αποτέλεσμα επηρεασμού και πρόσκαιρη και δεν σημαίνει ότι εξυπηρετεί πράγματι το συμφέρον του. Το συμφέρον του τέκνου αποτελεί αόριστη νομική έννοια με αξιολογικό περιεχόμενο, το οποίο εξειδικεύεται από το δικαστήριο της ουσίας. Για την εξειδίκευση της έννοιας αυτής, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, εκτιμώνται από το δικαστήριο τα

περιστατικό που αποδείχθηκαν, με βάση αξιολογικά κριτήρια, τα οποία αντλεί το δικαστήριο από τους κανόνες της λογικής και κοινής πείρας λαμβάνοντας υπόψη, σχετικά με το πρόσωπο του ανηλίκου και τα πορίσματα της ψυχολογίας, πρέπει δε να αιτιολογείται ειδικώς και εμπειριστικώς (Α.Π. 1027/2010).

Εξάλλου, στη δικαστική ως άνω κρίση, σχετικά με το συμφέρον του παιδιού, καταλείπεται ευρύ πεδίο ώστε, αφού ληφθούν υπόψη, όλες οι σχέσεις και οι περιστάσεις, να καταλήξει σε ρύθμιση τέτοια, που να εξυπηρετείται καλύτερα το συμφέρον του ανηλίκου τέκνου. Κρίσιμα προς τούτο στοιχεία είναι, μεταξύ των άλλων, η καταλληλότητα του ή των γονέων για την ανάληψη του έργου της διαπαιδαγώγησης και της περίθαλψης του ανηλίκου τέκνου, και οι έως τότε δεσμοί του τέκνου με του γονείς και αδελφούς του. Για το σκοπό τούτο λαμβάνεται υπόψη η προσωπικότητα και η παιδαγωγική καταλληλότητα του κάθε γονέα και συνεκτιμώνται οι συνθήκες κατοικίας και η οικονομική κατάσταση τούτων (Α.Π. 121/2011).

Περαιτέρω, από τις διατάξεις των άρθρων 1485, 1486, 1489 και 1493 ΑΚ προκύπτει ότι οι γονείς, είτε υπάρχει μεταξύ τους γάμος και συμβιώνουν, είτε έχει διακοπή η συμβίωση, είτε έχει εκδοθεί διαζύγιο έχουν κοινή και ανάλογη με τις δυνάμεις τους υποχρέωση να διατρέφουν το ανήλικο τέκνο τους, ακόμη και εάν αυτό έχει περιουσία, της οποίας, όμως, τα εισοδήματα ή το προϊόν της εργασίας του ή

άλλα τυχόν εισοδήματά του δεν αρκούν για τη διατροφή του. Το μέτρο της διατροφής προσδιορίζεται με βάση τις ανάγκες του δικαιούχου, όπως αυτές προκύπτουν από τις συνθήκες ζωής του και περιλαμβάνει τα αναγκαία για τη συντήρηση και εν γένει εκπαίδευσή του έξοδα. Ως συνθήκες ζωής νοούνται οι συγκεκριμένοι όροι διαβίωσης, που ποικίλουν ανάλογα με την ηλικία, τον τόπο κατοικίας, την ανάγκη εκπαίδευσης και την κατάσταση υγείας του δικαιούχου, σε συνδυασμό με την περιουσιακή κατάσταση του υπόχρεου (Α.Π. 1384/2008, Α.Π. 416/2007). Για να καθορισθεί το ποσό της δικαιούμενης διατροφής αξιολογούνται κατ' αρχήν τα εισοδήματα των γονέων από οποιαδήποτε πηγή και στη συνέχεια προσδιορίζονται οι ανάγκες του τέκνου, καθοριστικό δε, στοιχείο είναι οι συνθήκες της ζωής του, δηλαδή οι όροι διαβίωσής του, χωρίς, όμως, να ικανοποιούνται οι παράλογες αξιώσεις (Α.Π. 377/1993). Σε κάθε δε περίπτωση ο Δικαστής οφείλει να εξειδικεύει το συμφέρον του τέκνου σε κάθε επιμέρους περίπτωση αναφορικά με τη ρύθμιση της επιμέλειας, σεβόμενος την αρχή της ισότητας των γονέων του. Κατ' εξαίρεση μόνον, είναι επιτρεπτή η εξάρτηση της ανάθεσης της επιμέλειας με κριτήριο το φύλο, ιδίως δε όταν αναφερόμαστε σε τέκνα νηπιακής ηλικίας τα οποία εξαρτώνται εν συνόλω από τη μητέρα λόγω χάριν σε περίπτωση θηλασμού.

Στο σημείο αυτό, θα ακολουθήσει μία σύντομη νομολογιακή αναδρομή στα μέχρι σήμερα παγιωθέντα

κριτήρια ανάθεσης της επιμέλειας του τέκνου στον πατέρα, με τα οποία εξειδικεύουν τα δικαστήρια της χώρας την αόριστη νομική έννοια του συμφέροντος του τέκνου.

Δυνάμει της πρόσφατης υπ' αριθμ. 225/2018 αποφάσεως ΜΠρΠατρών πιθανολογήθηκε ότι ο πατέρας συνέβαλε αποφασιστικά στη ψυχοσυναισθηματική σταθερότητα του τέκνου με εκδηλώσεις αγάπης και στοργής προς το ανήλικο τέκνο, διαλαμβάνοντας ότι *«... ο αιτών διαθέτει όλα εκείνα τα προσόντα που απαιτούνται, ούτως ώστε να ανταποκριθεί με επιτυχία στο λειτουργικό του έργο, καθόσον είναι στοργικός, εμφορείται από υπέρμετρα αισθήματα αγάπης προς το τέκνο του και άρα, πρέπει να ανατεθεί αποκλειστικά σ' αυτόν η άσκηση της επιμέλειας της ανωτέρω ανήλικης...»*. (πρβλ. περαιτέρω και ΜΠρΘες 4953/2016, ΜΠρΧαλκ 662/2017, ΜΠρΑθ 4374/2016). Εν συνεχεία, ο έντονος ψυχοσυναισθηματικός δεσμός του τέκνου με τον πατέρα, καθώς και η εν τοις πράγμασι άσκηση της επιμέλειας από τον ίδιο, δεν θα πρέπει να αφήνουν ανεπηρέαστο το Δικαστή , όπως συνέβη στις περιπτώσεις των υπ' αριθμ. (ΜΠρΠειρ 2841/2016).

Υποδειγματική σύμφωνα με τη γράφουσα τυγχάνει η επίσης πρόσφατη υπ' αριθμ. 5524/2017 απόφαση του ΜΠρΑθ, όπου η ανάθεση της αποκλειστικής άσκησης της επιμέλειας στον πατέρα επήλθε συνεπεία ενός διόλου σπάνιου φαινομένου στο πλαίσιο αντεγκλήσεων των τέως συζύγων: την παρεμπόδιση από τη μητέρα της επικοινωνίας του

τέκνου με τον πατέρα. Στην εν λόγω δικαστική απόφαση λαμβάνει χώρα ανάλυση του συνδρόμου γονικής αποξένωσης (Parental Alienation Syndrome), γεγονός που μπορεί να αποτελέσει ακόμη και κριτήριο κακής άσκησης της γονικής μέριμνας από τη μητέρα με συνεπακόλουθη ευδοκίμηση αντι-διεκδίκησης της επιμέλειας από τον πατέρα, κατόπιν άσκησης αιτήσεως μεταρρύθμισης ή ανάκλησης της δικαστικής απόφασης, δυνάμει της οποίας ανατέθη η άσκηση της επιμέλειας στην μητέρα (συναφής και η μεταβολή των συνθηκών, πρβλ. 10/2018 ΜΠΡ ΚΟΡΙΝΘΟΥ). Παρέλκει να αναφερθεί ότι ελπίδες αποτελεσματικής διεκδίκησης εκ μέρους του πατέρα της άσκησης της επιμέλειας συνιστά η περίπτωση που συντρέχει κακή άσκηση της γονικής μέριμνας εκ μέρους της μητέρας (και όχι αποκλειστικά λόγω της κατάχρησης εκ μέρους της του δικαιώματος επικοινωνίας ή της παρεμπόδισης τούτου, ως αναφέρθη, ιδέτε και απόφαση με αριθμό (ΜΠρΡοδ 354/2017). Περαιτέρω, η προσωπική ζωή της μητέρας, η οποία επιδρά αρνητικά στο ψυχοσυναισθηματικό κόσμο του τέκνου σε συνδυασμό με την ηλικία αυτού, αποτελούν «όπλα στη νομική φαρέτρα» του πατέρα, ο οποίος επιθυμεί να διεκδικήσει την επιμέλεια του τέκνου του.

Τέλος, ένα από τα πιο βασικά και καθοριστικά κριτήρια προκειμένου για την διακρίβωση του πραγματικού συμφέροντος του τέκνου σε καθ' έκαστη περίπτωση, - ως αόριστη νομική έννοια που χρήζει εξειδικεύσεως- , τυγχάνει αυτή καθεαυτήν η γνώμη του ιδίου του τέκνου, η αναζήτηση

της οποίας εξαρτάται από την ωριμότητα αυτού, η οποία προϋποθέτει κάποια ηλικία και πρέπει να ζητείται και να συνεκτιμάται πριν από κάθε απόφαση σχετική με τη γονική μέριμνα (άρθρο 1511 § 3 ΑΚ), χωρίς όμως να είναι δεσμευτική. Ως ωριμότητα του τέκνου είναι η ικανότητα να αντιληφθεί το συμφέρον του (ΑΠ 201/2010 ΝοΒ 2010.174 ΑΠ 1316/2009 ΝοΒ 2010.162 Λαδογιάννης σε Απ. Γεωργιάδη, ΣΕΑΚ ΙΙ, 2013, σ. 869, αρ.8). Η ηλικία δε, από μόνη της δεν είναι ενδεικτική της ωριμότητας (ΑΠ 561/2003 ΝοΒ 2004.23). Η γνώμη του ανηλίκου δεν αποτελεί ίδιο αποδεικτικό μέσο, ούτε πρέπει να εξομοιώνεται με μαρτυρική κατάθεση, και δεν έχει ως σκοπό την απόκτηση αποδεικτικών στοιχείων. Αντίθετα η ακρόαση πρέπει να αποσκοπεί στην ανάπτυξη από το παιδί, των σκέψεων, αισθημάτων, αναγκών και επιθυμιών του, που θα αποτελέσουν ένα οδηγό για την κρίση του δικαστηρίου και θα συνεκτιμηθούν με τα υπόλοιπα στοιχεία (Σκορίνη - Παπαρρηγοπούλου, Η ευρωπαϊκή Σύμβαση για την ανάπτυξη των δικαιωμάτων των παιδιών νόμος 2502/1997. Παρουσίαση των βασικών της σημείων και της σημασίας της στο ισχύον ελληνικό δίκαιο, ΕλλΔνη 2003. 326). Εξάλλου, «Το συμφέρον του τέκνου λαμβάνεται υπόψη από το δικαστήριο υπό ευρεία έννοια και προς διαπίστωσή του αξιολογούνται όλα τα επωφελή για το ανήλικο στοιχεία και περιστάσεις, χωρίς η εκφρασθείσα γνώμη του τέκνου να αποτελεί, χωρίς άλλο, αποφασιστικό παράγοντα με ιδιαίτερη βαρύτητα, διότι πολλάκις η θέληση του ανηλίκου είναι αποτέλεσμα επηρεασμού και πρόσκαιρη, και δεν σημαίνει ότι εξυπηρετεί

πράγματι το συμφέρον του. Το συμφέρον του τέκνου αποτελεί αόριστη νομική έννοια με αξιολογικό περιεχόμενο, το οποίο εξειδικεύεται από το δικαστήριο της ουσίας...», όπως διαλαμβάνει η υπ' αριθμ. 550/2017 απόφαση ΑΠ.

Συμπερασματικά, κρίνεται σκόπιμο όπως γίνει σαφές ότι ένα δικαικό σύστημα που σέβεται τον εαυτό του, οφείλει να καθιστά σαφές ότι οι βασικές συνταγματικές αρχές, όπως εν προκειμένω της αρχής της ισότητας, δεν μπορούν να τίθενται εκποδών για κανένα λόγο υποταγής σε στερεοτυπικές εκφάνσεις ενός πάλαι ποτέ οικογενειακού καθωσπρεπισμού και λοιπών κοινωνικών επιταγών. Αντιθέτως, οφείλει να συναντά τις κοινωνικές εξελίξεις, ακόμη και να τις προλαβαίνει, πάντοτε με το βλέμμα στραμμένο στο συμφέρον του τέκνου.

Παρένθετη μητρότητα : ένας συγκρουσιακός νομικός διάλογος στην Ευρώπη, η θέση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) και οι προοπτικές εναρμόνισης.

Η παρένθετη μητρότητα, η οποία ορίζεται ως η τεχνική ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής κατά την οποία μία γυναίκα αναλαμβάνει να κυοφορήσει και να τεκνοποιήσει με την πρόθεση να παραδώσει το τέκνο σε κάποιο άλλο πρόσωπο μόλις γεννηθεί, αποτελεί ένα ζήτημα διεπιστημονικό, νομικό, ηθικό, κοινωνικό, οικονομικό, φιλοσοφικό και πολιτικό, το οποίο όχι μόνον εγείρει ερωτήματα και ταλανίζεται από ηθικονομικές αποκλίσεις, αλλά και πυροδοτεί έναν εντονότατο δημόσιο διάλογο, προκαλεί δισταμένους απόψεις και απασχολεί την επικαιρότητα. Το σχετικό ενδιαφέρον δημιουργήθηκε μέσα σε μια συγκυρία «ιατρικής επανάστασης» τη δεκαετία του 1970, με τη γέννηση της Λουίζ Μπράουν το 1978, του πρώτου παιδιού που συνελήφθη *in vitro*.

Αξίζει να σημειωθεί πως έχουν διατυπωθεί ετερόκλητες απόψεις ως προς το επιτρεπτό της πρακτικής αυτής. Ειδικότερα, μια μερίδα της νομικής θεωρίας τάσσεται κατά της νομιμοποίησης της τεχνικής αυτής, προβάλλοντας ως επιχειρήματα, μεταξύ άλλων, την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τον κίνδυνο μετατροπής της κυοφόρου σε απλό εργαλείο, δεδομένου ότι το σώμα της θα τίθεται στη διάθεση τρίτων, την πεποίθηση ότι πρόκειται για μια πρακτική εμπορευματοποίησης και πώλησης του γυναικείου σώματος, μετατρέποντας τη γυναίκα σε αντικείμενο εκμετάλλευσης¹, γεγονός απαράδεκτο από τη σκοπιά της ηθικής, την ανηθικότητα της σχετικής σύμβασης λόγω του ότι οδηγεί στην εμπορευματοποίηση του παιδιού, αφού αντιμετωπίζεται ως συμβατικό αντικείμενο, την ψυχική βλάβη που αυτό υφίσταται λόγω της διάσπασης της μητρότητας και της ασάφειας που την περιβάλλει, κ.ά. Αντίθετα, όσοι τάσσονται εναντίον της απαγόρευσης της παρένθετης μητρότητας, επικαλούνται το σεβασμό της αυτονομίας της κυοφόρου και των κοινωνικών γονέων, την ανάγκη θεμελίωσης ενός νομικού καθεστώτος για τα παιδιά που έχουν γεννηθεί στο πλαίσιο της σχετικής σύμβασης που συνήφθη στο εξωτερικό, τη σημασία αναγνώρισης της πολυγονεϊκότητας, κ.ά.

Εάν προβαίναμε σε μια συγκριτική προσέγγιση των εθνικών νομοθεσιών στην Ευρώπη που διέπουν την παρένθετη μητρότητα, θα διαπιστώναμε πως επικρατεί μεγάλη ετερογένεια και σημαντικές αποκλίσεις από κράτος σε κράτος, σε νομοθετικό, κανονιστικό και νομολογιακό επίπεδο. Ενδεικτικά, η πρακτική αυτή απαγορεύεται ρητά στη Γαλλία, στη Γερμανία, στην Ισπανία, στην Ιταλία, στην Ελβετία, στη Νορβηγία, στη Σουηδία και στην Πορτογαλία. Τα κράτη αυτά

¹ Ε. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Οικογενειακό Δίκαιο-Τόμος II-Στ' έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., 2016.

υιοθέτησαν νόμους που προβλέπουν ως αθέμιτες και παράνομες τις συμβάσεις παρένθετης μητρότητας, τιμωρούν με ποινικές κυρώσεις τη διαμεσολάβηση που καθιστά δυνατή την υλοποίηση της μεθόδου αυτής και αναγνωρίζουν στο παιδί που γεννιέται στο πλαίσιο μιας τέτοιας σύμβασης μια γονική σχέση με την παρένθετη μητέρα, ακόμα και με το σύζυγό της, ανεξάρτητα από τη σύμβαση που συνήφθη με τους κοινωνικούς γονείς. Το Βέλγιο, η Δανία και η Ολλανδία την αποδέχονται (*tolèrent*). Η Ελλάδα και το Ηνωμένο Βασίλειο έχουν νομοθετήσει πάνω στο ζήτημα αυτό, υιοθετώντας διαφορετικές κατευθύνσεις που επισύρουν διαφορετικές συνέπειες.

Στην Ελλάδα, η παρένθετη μητρότητα επιτράπη με το νόμο της 19^{ης} Δεκεμβρίου 2002 περί ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, ο οποίος συμπληρώθηκε από το νόμο της 27^{ης} Ιανουαρίου 2005 για την εφαρμογή των μεθόδων αυτών. Τα άρθρα 1458 ΑΚ και 13 του Ν.3305/2005 επιτρέπουν τη μερική υποκατάσταση², ρυθμίζοντας μεν το ζήτημα αυτό με ιδιαίτερα φιλελεύθερο και καινοτόμο τρόπο, αλλά υπό αυστηρές προϋποθέσεις. Απαιτείται δικαστική άδεια πριν από τη μεταφορά των γονιμοποιημένων ωαρίων, η οποία χορηγείται εφόσον: 1) η κοινωνική μητέρα βρίσκεται σε ηλικία φυσικής ικανότητας αναπαραγωγής (δηλ. δεν έχει υπερβεί το 50^ο έτος της ηλικίας της) και έχει ιατρική αδυναμία κυοφορίας, 2) η παρένθετη μητέρα είναι, βάσει ιατρικής γνωμάτευσης, κατάλληλη για κυοφορία, 3) υπάρχει έγγραφη και χωρίς αντάλλαγμα συμφωνία (ωστόσο, βάσει του άρ.13 παρ.4 του Ν.3305/2005, εξαιρούνται από την έννοια του ανταλλάγματος η καταβολή δαπανών που είναι αναγκαίες για να επιτευχθεί η εγκυμοσύνη, ο τοκετός και η λοχεία, και κάθε θετική ζημία της κυοφόρου που οφείλεται σε αποχή από την εργασία της), 4) τα γονιμοποιημένα ωάρια δεν ανήκουν στην κυοφόρο, αλλά προέρχονται είτε από την κοινωνική μητέρα είτε από τρίτη γυναίκα και 5) η κοινωνική μητέρα και η κυοφόρος έχουν τη μόνιμη κατοικία τους στην Ελλάδα. Σε περίπτωση που οι προβλεπόμενοι όροι παραβιαστούν, τότε όλα τα εμπλεκόμενα πρόσωπα υπέχουν ποινική ευθύνη. Βάσει της άδειας αυτής, η κοινωνική μητέρα τεκμαίρεται ως μητέρα του παιδιού κατά τη γέννησή του. Ωστόσο, αυτό το τεκμήριο δύναται να ανατραπεί με αγωγή προσβολής της μητρότητας που ασκείται μέσα σε προθεσμία έξι μηνών από τον τοκετό, είτε από την τεκμαιρόμενη μητέρα, είτε από την κυοφόρο γυναίκα, εφόσον αποδειχθεί ότι το τέκνο κατάγεται βιολογικά από την τελευταία. Με την αμετάκλητη δικαστική απόφαση που δέχεται την αγωγή, το τέκνο έχει αναδρομικά από τη γέννησή του ως μητέρα την κυοφόρο.

Στη Γαλλία, η οποία αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα όσον αφορά την παρένθετη μητρότητα, ο Ν.94-653 της 29^{ης} Ιουλίου 1994 για το σεβασμό του ανθρώπινου σώματος απαγορεύει ρητά την τεχνική αυτή,

² Στη μερική υποκατάσταση το χρησιμοποιούμενο ωάριο προέρχεται από την κοινωνική μητέρα ή από τρίτη άγνωστη δότρια. Το σπέρμα μπορεί να προέρχεται από το σύζυγο της κοινωνικής μητέρας ή από τρίτο άγνωστο δότη.

εισάγοντας στον Αστικό Κώδικα το άρθρο 16-7, το οποίο προβλέπει την ακυρότητα «κάθε σύμβασης αναφορικά με την αναπαραγωγή ή την κυοφορία για λογαριασμό τρίτου». Βάσει δε του άρθρου 227-12 του Ποινικού Κώδικα, τιμωρείται με ποινή έξι μηνών φυλάκισης και με πρόστιμο 7.500 ευρώ η διαμεσολάβηση που διευκολύνει τη μέθοδο αυτή.

Στις χώρες όπου απαγορεύεται η πρακτική αυτή, σημαντικός αριθμός ζευγαριών που επιθυμούν να αποκτήσουν παιδί, αναγκάζονται να μεταβούν στο εξωτερικό, σε χώρες όπου αυτή επιτρέπεται, προκειμένου να προσφύγουν στη μέθοδο αυτή. Πρόκειται για το φαινόμενο του «αναπαραγωγικού τουρισμού» (*«tourisme procréatif»*), που αποτελεί μια παράκαμψη της απαγόρευσης της παρένθετης μητρότητας, η οποία χαρακτηρίζεται πλέον ως διασυνοριακή (*cross-border*) ή ως «διεθνής συμφωνία παρένθετης μητρότητας» (*international surrogacy agreement*)³ και δημιουργεί δυσεπίλυτα νομικά προβλήματα.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το ζήτημα της υποκατάστατης μητρότητας απασχόλησε το *Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)* σε περιπτώσεις εμπλοκής του διασυνοριακού στοιχείου, δηλαδή εφαρμογής της μεθόδου σε ένα κράτος όπου η μέθοδος αυτή επιτρέπεται και επικείμενης εισόδου της οικογένειας που προέκυψε με την εφαρμογή της μεθόδου, σε κάποιο κράτος-μέλος, όπου η μέθοδος αυτή απαγορεύεται ή όπου δεν αναγνωρίζεται νομικά. Οι εξελίξεις ήταν ραγδαίες τα τελευταία χρόνια.

Στις υποθέσεις *Mennesson v. France* και *Labassée v. France*, όπως και στις πρόσφατες υποθέσεις *Foulon v. France*, *Bouvet v. France* και *Laborie and Others v. France*, το ΕΔΔΑ απεφάνθη ότι η άρνηση αναγνώρισης της γονεϊκής σχέσης μεταξύ των υποβοηθούμενων προσώπων και των τέκνων που γεννήθηκαν μέσω παρένθετης μητρότητας στο εξωτερικό δε στοιχειοθετεί παραβίαση του άρθρου 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) ως προς το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής των υποβοηθούμενων προσώπων, αλλά παραβίαση ως προς το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής των τέκνων, συνυπολογίζοντας το βάρος που πρέπει να δοθεί στο συμφέρον του παιδιού κατά τη στάθμιση των συμφερόντων. Στις υποθέσεις αυτές το Δικαστήριο του Στρασβούργου (σύμφωνα με το οποίο ο σεβασμός της ιδιωτικής ζωής προϋποθέτει ότι καθένας μπορεί να θεμελιώνει τις λεπτομέρειες της ταυτότητάς του ως ανθρώπινου όντος, στην οποία περιλαμβάνεται και η συγγένεια-καταγωγή του (*filiation*)), διαπιστώνοντας ότι πρόκειται για ένα θέμα που αγγίζει ευαίσθητα ηθικά ζητήματα (*«des questions morales et éthiques»*), καθώς και την απουσία ομοφωνίας μεταξύ των κρατών, αποδέχεται ένα ευρύ περιθώριο εκτίμησης για τη

³ EU Parliament, A comparative study on the regime of surrogacy in EU Member States, Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Legal and Parliamentary Affairs (2013).

Γαλλία. Αποδίδει ωστόσο μεγαλύτερη βαρύτητα στο γεγονός ότι διακυβεύεται μια θεμελιώδης πτυχή της ανθρώπινης ταυτότητας (δηλ.η συγγένεια) και ανάγει το συμφέρον του τέκνου σε υπέρτατη αξία, προκειμένου να αποφανθεί ότι το περιθώριο εκτίμησης πρέπει να μετριαστεί και επομένως, υπό τις περιστάσεις, εκτίμησε ότι η Γαλλία υπερέβη το περιθώριο της διακριτικής της ευχέρειας. Ο ευρωπαίος δικαστής δεν καταδικάζει την επιλογή του Γάλλου νομοθέτη να απαγορεύσει ρητά την προσφυγή στην παρένθετη μητρότητα, αλλά ορισμένες συνέπειες της εφαρμογής μιας νόμιμης εθνικής πολιτικής⁴, δηλ. το γεγονός ότι οι γαλλικές δικαστικές Αρχές απαγορεύουν μεταγενέστερα στο τέκνο να ιδρύσει στη Γαλλία δεσμούς συγγένειας. Ως προς δε την υποδοχή των αποφάσεων του ΕΔΔΑ στη Γαλλία, το ανώτατο πολιτικό Δικαστήριο (*Cour de Cassation*) εναρμονίστηκε με την ευρωπαϊκή νομολογία, εκτιμώντας το 2015 ότι η μεταγραφή στα εθνικά ληξιαρχικά μητρώα των πιστοποιητικών γέννησης θα έπρεπε να επιτραπεί, πραγματοποιώντας έτσι μια πολυαναμενόμενη νομολογιακή μεταστροφή, και το 2017 επέτρεψε για πρώτη φορά την υιοθεσία του παιδιού που γεννήθηκε μέσω της τεχνικής αυτής από τη/το σύζυγο του βιολογικού του πατέρα.

Στην υπόθεση *D. and Others v. Belgium*, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι «οι Αρχές ενός Κράτους δύνανται να διεξάγουν νομίμως "νομικό έλεγχο" προτού επιτρέψουν την είσοδο στην επικράτειά τους ενός βρέφους που γεννήθηκε στο εξωτερικό από παρένθετη μητέρα». Ο ευρωπαίος δικαστής αναγνώρισε ότι υπήρχε μεν επέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής των προσφευγόντων, αλλά έκρινε ότι το Βέλγιο κινήθηκε εντός των ορίων της διακριτικής του ευχέρειας.

Στην υπόθεση *Paradiso and Campanelli v. Italy*, η οποία αφορούσε παρένθετη μητρότητα στο εξωτερικό, απομάκρυνση του παιδιού από τους κοινωνικούς γονείς(με τους οποίους μάλιστα δεν είχε βιολογικό δεσμό)και ανάληψή του από τις ιταλικές κοινωνικές υπηρεσίες, αρχικά στην απόφαση του 2015 το Chamber απεφάνθη ότι το μέτρο απομάκρυνσης του ανηλίκου από τους προσφεύγοντες ήταν δυσανάλογο υπό τις περιστάσεις και ότι, με τον τρόπο αυτό, δεν υπήρχε ισορροπία μεταξύ ιδιωτικών και δημόσιων συμφερόντων, διαπιστώνοντας παραβίαση του άρ.8 ΕΣΔΑ. Ωστόσο, το 2017 το Grand Chamber θεώρησε ότι στην εν λόγω υπόθεση δεν υπήρξε παραβίαση του άρ.8 ΕΣΔΑ, δεδομένου ότι δεν υπήρχε *de facto* οικογενειακή ζωή (ήτοι απουσία βιολογικού συνδέσμου ανάμεσα στο ζευγάρι και στο παιδί, μικρή χρονική διάρκεια της σχέσης, αβεβαιότητα των οικογενειακών δεσμών από νομική άποψη) και επομένως το άρ. 8 ΕΣΔΑ δεν ήταν εφαρμόσιμο υπό αυτήν την πτυχή του. Βάσει μιας μερίδας της νομικής θεωρίας, η απόφαση του 2017 αποτελούσε μεταστροφή της νομολογίας του ΕΔΔΑ, ενώ βάσει άλλης προσέγγισης, δεν συνιστούσε νομολογιακή

⁴ *L. D'Avout*, « La "reconnaissance" de la filiation issue d'une gestation pour autrui à l'étranger, après les arrêts Mennesson et Labassée », *Recueil Dalloz*, Dalloz, 2014, σελ. 1806-1810.

μεταστροφή, γιατί επρόκειτο για μια ειδική περίπτωση, όπου συνέτρεχαν διαφορετικά πραγματικά περιστατικά.

Πρόσφατες εκκρεμείς υποθέσεις σχετικές με την παρένθετη μητρότητα ενώπιον του ΕΔΔΑ είναι οι: *Braun v. France*, *Saenz and Saenz Cortes v. France* και *Maillard and Others v. France*.

Διαπιστώνουμε ότι το Δικαστήριο του Στρασβούργου, στις υποθέσεις που αφορούν τα δικαιώματα των παιδιών, έχει ως γνώμονα τη διασφάλιση και προαγωγή του *βέλτιστου συμφέροντος του τέκνου*, το οποίο όχι μόνο συνιστά θεμελιώδη αρχή της ΕΣΔΑ και της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, αλλά θα μπορούσε επιπλέον να αποτελέσει τον κρίκο που θα ενώσει τους Ευρωπαίους νομοθέτες γύρω από την ιδέα μιας κοινής νομοθεσίας, στο βαθμό που ανάγεται από όλους σε προτεραιότητα υψίστης σημασίας.

Επομένως, μολονότι δεν υπάρχει σήμερα ομοιογένεια και ομοφωνία ως προς το ζήτημα της παρένθετης μητρότητας στην Ευρώπη, είναι αναγκαίο να βρεθεί μια ενιαία λύση για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου του «*αναπαραγωγικού τουρισμού*». Αυτό θα συνέβαλλε, όχι μόνο στον περιορισμό των ανισοτήτων ανάμεσα στα ιατρικώς υποβοηθούμενα άτομα, δεδομένου ότι τα άτομα που διαθέτουν τους οικονομικούς πόρους για να μεταβούν στο εξωτερικό αποτελούν τη μειοψηφία, αλλά και στην απόλυτη διαφάνεια ως προς τη ρύθμιση των «οικονομικών» πτυχών αυτού του ζητήματος, καθώς και στην αποφυγή του ενδεχομένου ανάπτυξης ενός κερδοσκοπικού εμπορίου γύρω από τη μέθοδο αυτή.

Όσον αφορά τις προοπτικές ρύθμισης του εν λόγω θέματος, μεταξύ των τριών λύσεων που θα μπορούσαν να προταθούν -απόλυτη απαγόρευση της παρένθετης μητρότητας, άνευ όρων νομιμοποίησή της ή θέσπιση ενός ακριβούς και αυστηρώς καθορισμένου πλαισίου- ορθότερη φαίνεται η τρίτη λύση, η οποία και φιλοδοξεί, μέσω της επίτευξης ενός ελάχιστου consensus, να δημιουργήσει ένα κοινό ή, αν μη τι άλλο, τουλάχιστον ένα περισσότερο ομοιογενές μοντέλο που θα ισχύει στις ευρωπαϊκές χώρες.

Μια μερίδα της νομικής θεωρίας⁵ επιχείρησε να συγκροτήσει και να προτείνει ένα ενιαίο και αυστηρώς καθορισμένο νομικό πλαίσιο, εξειδικευμένο και *ad hoc*, το οποίο θα θεσπίζει τις ακριβείς προϋποθέσεις πρόσβασης στην υποκατάστατη μητρότητα και θα ρυθμίζει, με ρητό και σαφή τρόπο, τη διαδικασία η οποία θα πρέπει να ακολουθηθεί. Επίσης προτάθηκε η υιοθέτηση μιας ενιαίας προσέγγισης πάνω στο ζήτημα αυτό μέσω της σύναψης μιας διεθνούς Συνθήκης⁶, η

⁵ P. Φράγκον, « Common legal regulation of surrogacy: necessity or choice? », in *Medically Assisted Reproduction: Towards a common European legislation?*, Publications of medical law and bioethics 21Π, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2015, σελ.187-212.

⁶ K. Trimmings/P. Beaumont, General report on surrogacy, in K. Trimmings, P. Beaumont (Ed.), *International Surrogacy Arrangements. Legal Regulation at the International Level*, Hart Publishing, 2013, σελ. 442 επ.; C. Achmad, *Children's rights*

οποία θα περιλαμβάνει ομοιογενείς και ομοιόμορφους κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου ως προς την προσωπική κατάσταση των τέκνων και τα ζητήματα σχέσεων γονέων και τέκνων στο πλαίσιο της υποκατάστατης μητρότητας.

Εν κατακλείδι, υπερπηδώντας λοιπόν τις διασυνοριακές διαφορές, μια κοινή γραμμή εναρμόνισης, με άξονα τα ανθρώπινα δικαιώματα και πρωτίστως το ύψιστο συμφέρον του παιδιού, υπάρχει ως ελπίδα και ταυτόχρονα αποτελεί μια ανοιχτή νομική πρόκληση.

---

to the fore in the European Court of Human Rights' first international commercial surrogacy judgments, European Human Rights Law Review 2014.